

СТЕНОГРАМА

комітетських слухань у Комітеті Верховної Ради України
з питань молоді і спорту на тему: «Становище молоді в Україні:
виклики та адаптація в умовах воєнного стану»

30 квітня 2026 року

Захід веде голова комітету КОЖЕМ'ЯКІН А.А.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Доброго дня, шановні присутні, шановні колеги, шановні запрошені, і всі, хто сьогодні долучився до Комітету Верховної Ради України з питань молоді і спорту, який проводить слухання в комітеті, це, як кажуть, законна наша норма, слухання на тему «Становище молоді в Україні: виклики та адаптація в умовах воєнного стану».

Ну достатньо серйозна і, як кажуть, актуальна тема, і ви знаєте, що ми протягом вже останніх трьох років цю тему неодноразово обговорювали, і сьогодні є ще сенс її обговорити.

Ініціатори цього заходу від нашого комітету – члени нашого комітету і голова підкомітету пані Ірина Борзова, пан Василь Мокан. І дякую міністру молоді і спорту, Матвію Вікторовичу, вам за те, що ви з нами, і за те, що ви доєднались, і за те, що дійсно без вас всі наші обговорення, вони, скажемо так, будуть неефективними.

Я хотів би перед тим як почати, щоб не затягувати час, ну по-перше, деякі процедурні речі виконати. Я хочу представити, що в нас присутні на слуханнях комітету члени комітету, зараз тут безпосередньо в нас, як я вже казав, заступник голови комітету Мокан Василь Іванович, голова підкомітету народний депутат Борзова Ірина Наумівна і голова підкомітету Мазурашу Георгій Георгійович. У нас зараз в онлайні знаходиться ще два наших народних депутати – це перший заступник Беленюк Жан Венсанович, а також

народний депутат Санченко Олександр, якщо він доєднається до нас, то трошки пізніше.

Перед тим, як розпочати, я хотів би визначити наш регламент, якщо ви не проти. Давайте ми таким чином визначимо. Для вітального слова, тобто зараз я десь за 3-4 хвилини справлюсь. І для всіх, хто буде це робити, для доповіді і співповіді до 10 хвилини, ну 10-15. Для виступів до 3 хвилин. Немає заперечень? Немає заперечень.

У мене є список виступаючих, ті, які записались і ті, які сьогодні присутні тут безпосередньо. Я хотів би привітати і тих, хто доєднався до нас в онлайн-режимі, я вас всіх вітаю. І якщо там будуть якісь прохання або бажання сказати декілька слів, або висловити свою думку, будь ласка, піднімайте руку, я надам слово. І перед тим, як ви будете говорити, ви представляйтеся, якщо я вас не представив.

Якщо немає заперечень, то тоді я хотів би сказати декілька слів перед початком. Перше, ще з часів прийняття Декларації Верховної Ради України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» відповідно до її восьмого пункту в Верховній Раді України склалася вже добра традиція проведення щорічних слухань про становище молоді та підготовки доповіді з цього питання Верховній Раді України, Президентові України. Це давало можливість проаналізувати проблеми української молоді та шляхи їх вирішення за участю безпосередньо молоді та врахувати думку молоді про формування молодіжної політики.

Чинний Закон «Про основні засади молодіжної політики» також передбачає підготовку Міністерством молоді і спорту щорічної доповіді про становище молоді в Україні та подання її до Верховної Ради України, Президентові, Кабінету Міністрів.

Протягом дії воєнного стану відповідна норма не виконувалась. І оскільки комітет контролює виконання законів України органами виконавчої влади, ми розглядали це питання на своєму засіданні і погодились з

пропозицією міністерства перенести підготовку щорічної доповіді про становище молоді в Україні та подання її до Верховної Ради України, Президентові, Кабінету Міністрів на наступний рік у зв'язку з продовженням широкомасштабної агресії Російської Федерації та відсутності можливості забезпечення якісної та ефективної підготовки. Приймається повністю і ми тут звичайно ж завжди ідемо назустріч один одному.

Міністерство ефективно використало наданий час, вдало вибрало тему доповіді з акцентом на умови воєнного стану, і сьогодні ми за широкої участі представників молоді, які присутні тут безпосередньо, і які знаходяться в онлайн, можемо обговорити щорічну доповідь.

Тема доповіді, з одного боку, конкретна, а з іншого боку достатньо широка, оскільки зосереджена на всіх аспектах життя молоді та реалізації молодіжної політики під час дії воєнного стану.

На жаль, сьогодні Україна має дуже багато проблем, що загострилися під час повномасштабного вторгнення рашистів. Стоїть перед серйозними викликами і молодіжна політика теж. Проте неможливо відновлювати Україну після закінчення війни, а ми сподіваємося, що це буде скоро, реформувати державу без активної участі молоді. Вам, молоді, яка тут присутня, яка присутня онлайн, в цілому молодіжному суспільству, і вашим дітям жити в цій країні, яку ми будемо ще вибудовувати разом, а потім ви уже самі будете це робити, тому сподіваюся, що на слуханнях будуть запропоновані ідеї достатньо розумні і адаптивні до сьогоднішнього стану в Україні щодо розвитку молодіжної політики, залучення до її формування та реалізації якомога більшої кількості молоді, вирішення проблем молоді за участі самої молоді.

На завершення, звичайно ж я хотів би побажати вам всім у першу чергу міцного здоров'я і мирного неба нам всім якомога скоріше.

Тому переходимо до порядку денного. Я хотів би зараз надати слово вітальне міністру молоді і спорту Матвію Вікторовичу Бідному.

Будь ласка, Матвію Вікторовичу.

БІДНИЙ М.В. Дякую, Андрію Анатолійовичу.

Я хочу подякувати вам за традицію щорічно збиратися на комітетські слухання з питань молодіжної політики. Хочу подякувати всім членам нашого профільного комітету і народним депутатам, в особі яких ми завжди маємо дуже потужну підтримку всіх молодіжних ініціатив.

За наслідками наших минулорічних слухань, які відбувалися тут теж неподалік, фактичного з того часу у нас, перше і головне, з'явилась Уляна Дмитрівна Токарева як профільний заступник, яка очолює зараз цей напрямок молодіжної політики. Мені здається, якісно покращилась та динаміка, з якою ми рухаємось. Була запущена довгоочікувана Національна рада з питань молоді. Було внесено зміни паном Олександром, до яких ми долучалися, в профільний закон.

Ну і, звісно, сьогодні ми говоримо про нашу доповідь про становище молоді під час війни. Це доповідь про те, як військова агресія кардинально змінила життя молоді, як загострила тенденцію скорочення чисельності української молоді і як негативні наслідки вплинули на народжуваність та смертність. І як війна спричинила, що значна частина молоді виїхала за межі України або змушена була залишитись на окупованій території.

Наша молодь демонструє світові феномен української сили у виборюванні територіальної цілісності та суверенітету України, служить в лавах Збройних Сил України, займається волонтерською діяльністю, надає допомогу внутрішньо переміщеним особам, підтримує ветеранів війни, бере участь у відновленні держави.

Але, попри стійкість, молодь гостро відчуває наслідки війни, соціально-економічних втрат, психологічних навантажень, обмеження та бар'єри у доступі до освіти, ринку праці, розвитку і самореалізації. Тому щорічна доповідь про становище молоді в Україні це аналітичний документ,

сформований на основі результатів соціологічних досліджень і з відкритих джерел інформації, оскільки, на жаль, офіційної статистики у нас досі немає.

У доповіді ми намагались відобразити не лише демографічну ситуацію в державі щодо молоді, а й аналіз державної політики в різних сферах крізь призму викликів, з якими стикається молодь.

Приділили увагу системному аналізу проблем, потреби потенціалу молоді, а також визначенню стратегічних орієнтирів та напрямів реалізації державної політики щодо доступу до освіти, зайнятості, психологічного благополуччя, соціальної згуртованості, безбар'єрності та гендерної рівності та інших запитів.

Водночас хочу підкреслити, що в умовах викликів та завдяки спільній роботі з молодіжною спільнотою внесено зміни до Закону України «Про основні засади молодіжної політики», це те, про що я вже зазначав, який надав українській молоді, молодіжним та дитячим громадським організаціям, іншим суб'єктам молодіжної роботи нові фінансові інструменти та можливості.

Було затверджено Державну цільову соціальну програму «Молодь України: покоління стійкості – 2030», запрацював Український молодіжний фонд, запущено грантову програму для молоді з малих територіальних громад, запрацювала Національна рада з питань молоді, створено молодіжні ради при центральних органах виконавчої влади, розвивається мережа регіональних молодіжних рад та молодіжних центрів та просторів, а також розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України про інституційну підтримку молодіжним та дитячим громадським об'єднанням шляхом надання бюджетних грантів, яка наразі перебуває на погодженні в центральних органах виконавчої влади, а також одночасно перебуває на громадському обговоренні.

Отже, цією доповіддю ми хочемо не лише окреслити реальний стан справ, а й акцентувати увагу, що ми як представники влади маємо зробити все можливе і неможливе, щоб визначити пріоритети подальших наших рішень і щоб цей страшний досвід війни для молоді був не лише загартовуючим

фактором, а й орієнтиром для побудови свого майбутнього в Україні. Переконаний, що результати цієї доповіді стануть підґрунтям для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, посилення міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії, а також для подальшого розвитку молодіжної політики, яка відповідає реальним потребам молоді та сприяє їх самореалізації в Україні.

Дякую комітету за спільне опрацювання рекомендацій за результатами цих слухань.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Слово для вітання надається народному депутату України, голові підкомітету з питань державної молодіжної політики Борзовій Ірині Наумівні.

БОРЗОВА І.Н. Вітаю, шановні українці, шановні українки! Щиро рада вас сьогодні бачити. Дякую вам за те, що у надважкий час для України та українського народу разом спільно формуємо молодіжну політику. Моя доповідь попереду, тому всім бажаю гарного дня, змістовних комітетських слухань.

Слава Україні!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Героям слава!

Дякую, пані Ірино.

Я хотів би надати слово для вітання народному депутату України, співголові Молодіжної ради при Президентові України Санченку Олександрові Володимировичу. Будь ласка.

САНЧЕНКО О.В. Доброго дня, колеги, друзі. Спробую також достатньо стисло. Я думаю, що в останній рік між останніми слуханнями і цими дійсно є великий прорив у молодіжній політиці і як з точки зору участі молоді, велика

кількість молодіжних рад на національному, на локальному, обласному рівні створена, дії стають більш інституційно спроможними. Тут хочу подякувати всім організаціям, які допомагають в цьому, щоб і молодіжна участь серед молодіжні ради посилювалась, ставала більш сильною і дійсно молодь могла доносити, що хоче, до тих людей, які приймають рішення в різних інституціях. Так само розширення мережі молодіжних просторів, центрів, ми бачимо, що навіть попри повномасштабну війну велика кількість організацій опікується цим, розвиває, дає можливість мати простір для молодих людей для своєї самореалізації.

Про Український молодіжний фонд було вже сказано. Дійсно, мені здається, що цей рік такий поворотний в тому розумінні, що більша кількість молоді і молодіжних організацій можуть податись і отримати підтримку, в тому числі і молоді люди і не тільки у великих містах, бо зазвичай спроможність подаватись у великих містах гарна, але ініціатива Президента щодо грантів Президента в малих територіальних громадах, мені здається, дуже важливий сигнал для молоді, що вона потрібна, і держава готова практично, не філософськи, практично підтримувати і конкретні ініціативи в громадах. Тому хочу відмітити роботу міністерства, Українського молодіжного фонду в тому, що це ефективно реалізовується.

Так, як у мене не буде часу говорити довго, то я хотів би запропонувати, можливо, в рекомендаціях, які будуть сьогодні, я тут помітив, що є до 1 жовтня 2026 року затвердити порядок надання державної підтримки бюджетних гарантій, інституційної підтримки. Мені здається, що є пропозиція швидше це зробити, ну запропонувати Кабінету Міністрів звернути увагу і раніше це прийняти, адже завдяки, колеги народні депутати, нашій з вами роботі у нас вже в цьому році є 5 мільйонів гривень, які Міністерство молоді і спорту через Український молодіжний фонд може вже в цьому році надати, тому я думаю, тут комітет може бути таким підштовхувачем, Андрію Анатолійовичу, щоб

підштовхнути Кабінет Міністрів швидше прийняти цю нормативку, щоб уже в цьому році не тільки великі організації отримали інституційну підтримку.

І друге. Звичайно я бачу, що тут є пропозиції про Держмолодьжитло, інше. Мені здається, що дуже важливо окремо також послати сигнали на сторони депутатів, що питання доступного якісного житла має бути на порядку денному Кабінету Міністрів і в цілому майбутніх рішень. Звичайно, що це не є основний профіль Міністерства молоді та спорту, але я знаю, що пан міністр та колеги з комітету вже опікуються цим, і дивимося, які програми можуть бути створені, адже підтримка ініціатив це є важлива історія для самореалізації, але для того, щоб, якщо ми бачимо ціль молодіжної політики, щоб молодь бачила своє теперішнє і майбутнє в Україні, то напевно нам треба також разом з вами, спільнота, молодь, яка є в офлайн, в онлайн, думати, які це можуть бути інструменти, щоб була проста зрозуміла відповідь – окей, як я, молода людина, може або орендувати пільгове житло, або мати дійсно доступний формат, і як ми, держава, можемо цьому сприяти.

На цьому завершу, щоб не забирати багато часу.

Дякую всім тим, хто є офлайн, в онлайн, що ви турбуєтесь про молодіжну політику, бо без вас ми не зможемо її дійсно сильною. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Олександр Володимировичу.

Колеги, тоді я хотів би, ну ми всі народні депутати, які присутні, в принципі я в своєму вступному слові сказав нашу позицію і для чого це все робиться.

Пані Ірина зробила акцентацію, а вона ще буде робити доповідь, а Василь Іванович і Георгій Георгійович, я думаю, що і Жан Венсанович, вони будуть, якщо по ходу будуть виникати якісь питання, вони їх можуть поставити.

Колеги, тому я для того, щоб не гаяти час, хочу перейти до доповіді.

Слово для доповіді надається заступнику міністра молоді та спорту України Токарєвій Уляні Дмитрівні.

Будь ласка, пані Уляно.

ТОКАРЄВА У.Д. Дякую, пане Андрію.

Вітаю, колеги. насправді це надзвичайна відповідальність – представляти результати цієї доповіді. Як ви бачите, це дуже великий ґрунтовний документ, і ми будемо раді, якщо він стане основою для формування державних політик і регіональних, і локальних політики також і не тільки стосовно Міністерства молоді та спорту як основного міністерства молодіжної політики, а й в кроссекторальних політиках.

Я би хотіла одразу перейти до першого слайду на цій презентації і, на мою думку, він один з основних, тому що він говорить про демографічну ситуацію в Україні. Ми бачимо з вами динаміку, що в порівнянні навіть з 2022 роком, початком, ми маємо суттєве зменшення молоді, яка проживає на території України. І тут нам потрібно одразу сказати про такий негативний прогноз, який дають нам дослідники, про те, що до 2030 року ця кількість може знизитися до 5 мільйонів тих, кому до 35 років. І тут насправді багато різних причин, але одна з них це кількість тих, хто народжується, і дуже яскравий показник, що в 2020 році ми мали майже 300 тисяч дітей, які були народжені в Україні, зараз в 2025 році ми маємо майже 87 тисяч дітей, які були народжені в Україні. Тобто з 2018 року майже вдвічі скоротилася кількість дітей, які народжуються в Україні, і ця тенденція продовжується.

Ми маємо сьогодні серед молоді найбільше тих, кому 14-17 років, це пов'язано з високим рівнем економіки на початку нульових років, коли найбільше родин зважувалося на народження дитини, і саме тому ми сьогодні маємо такий великий показник тих, кому 14-17 років. І ще одне важливе уточнення, що найбільше скорочення кількості молоді ми маємо саме в міській місцевості, але в той же час саме молодь, починаючи з 20 років,

переїжджає з сіл в міста для того, щоб мати кращі умови життя, здобувати освіту, мати роботу. Тому якщо в молодшому віці від 14 років більше молоді в сільській місцевості, то вже в містах у нас більше дорослої молоді.

Також тут велику роль грають і міграційні виклики, як внутрішні, так і зовнішні. Ми маємо велику кількість молоді, яка переїхала з окупованих територій, це майже півтора мільйона молоді від 14 до 35 років. І та проблема, про яку згадував пан Олександр, питання житла, сьогодні стає найбільш гострим, тому що за нашими розрахунками близько 3 мільйонів молоді взагалі в Україні має потребу зараз у вирішенні житлових викликів.

Також ми маємо майже 2 мільйони молоді, які перебувають за кордоном. Це показники на початок 2025 року. І така кількість молоді зростає. Тут потрібно сказати, що ми паралельно дивилися на частку молоді, яка готова повернутися, і показник, починаючи з 2023 року зменшується. Якщо в 2023 році це було 66 відсотків молоді, яка була готова повернутися до України, то в 2025 це вже 20,8 відсотка від такої молоді. Це пов'язано з тим, що у нас вже відбуваються великі інтеграційні процеси серед молоді, яка живе за кордоном. Це також цілком природній страх перед тим, щоб повертатися в Україну на територію, де ведуться активні бойові дії. І безумовно, це і виклики, які пов'язані із забезпеченням житлом, роботою і багатьма іншими важливими для молоді питаннями.

Ми також дивилися на показники, пов'язані зі здоров'ям молоді. І тут потрібно сказати, що молодь досить оптимістично дивитися на своє здоров'я: 81 відсоток вважають, що стан їх фізичного здоров'я дуже хороший або хороший. Звісно, що з віком цей показник зменшується. Наприклад, в 30-34 роки тільки 46 відсотків вважають, що з їх здоров'ям все добре.

Ми дивилися не тільки на фізичне здоров'я, але й на психічне здоров'я молоді і на стан ментального здоров'я. І тут лише 51 відсоток говорить про те, що їх стан здоров'я ментального хороший або дуже хороший. Ми також порівнювали стан ментального здоров'я молоді в Україні і поза її межами,

тобто тієї української молоді, яка знаходиться за кордоном. І тут показник набагато гірший, тобто дуже великий відсоток молоді відчуває, що стан їх ментального здоров'я поганий. І це в тому числі пов'язано з тим, що вони не розуміють, як далі буде складатися їх майбутнє.

Що впливає на підтримку фізичного здоров'я молоді? Це результати тих досліджень, які були проведені. Звісно, що на першому місці стоїть фізична активність, спорт. І далі вже йдуть поведінкові різні моделі підтримки свого здоров'я, які сьогодні застосовує молодь.

Ще один показник, який ми досліджували, це причина смертності серед молоді. І якщо у чоловіків молодих на першому місці стоять хвороби серця, то у жінок, дівчат, у молодих жінок це онкологічні захворювання. Це дає нам простір вже для формування політик по профілактиці, по ранньому обстеженню разом з колегам з сектору охорони здоров'я.

Ще один важливий для нас показник, це те, що сьогодні насправді великий відсоток молоді серед проблем, які вони пов'язують з ментальним здоров'ям, це чверть молоді називають самотність. Це дає нам розуміння, як ми маємо будувати наші програми роботи з молоддю на місцях і на національному рівні.

Далі ми досліджували освіту та ринок праці, як сьогодні у нас, яка ситуація у нас сьогодні є. І насправді велика частка молоді говорить про те, що доступ до освіти під час воєнного стану погіршився. Це майже половина тієї молоді, яку ми опитували, або ті дослідження, які були у нас для того, щоб сформувавши цю доповідь, і насправді це приводить і до того, як молодь далі планує своє працевлаштування і навчання, пов'язане з здобуттям вищої освіти.

Найбільш популярними все ж таки є професійна, професійно-технічна освіта, тут зростає і зацікавленість молоді до неї, і в той же час зростає зацікавленість до дуальної освіти, яка сьогодні є рішенням для того, щоб молодь вже могла заробляти на життя і формувати свою професію майбутню.

Проте запит на таку дуальну освіту сьогодні перевищує пропозицію, і це також сфера для формування державних політик.

Сьогодні найпопулярніші галузі знань – це ті, які пов'язані з управлінням та адмініструванням, освітою та педагогікою, інформаційними технологіями і насправді це не відповідає запитам ринку праці, який сьогодні є. Тому важливо, щоб всі ті програми профорієнтації, які сьогодні активно спускаються в усіх секторах, були якраз орієнтовані на врахування цієї невідповідності.

В той же час ми маємо сьогодні 89, майже 90 тисяч безробітних, з яких молодь складає 54 відсотки, тобто це достатньо великий відсоток молоді, яка сьогодні потребує також професійної підтримки в усіх секторах. Наша гіпотеза пов'язана з тим, що молодь знов-таки не бачить певних перспектив життєвих, і ми маємо скеровувати свої програми на те, щоб допомагати молоді формувати картинку свого життя в Україні або в своїй громаді, щоб вони могли вже будувати своє професійне життя також.

Ще один показник, який ми врахували в цій доповіді, це кількість молоді, яка бажає відкрити власну справу, він достатньо високий і це 66 відсотків. І тут важливо нам розуміти, які програми сьогодні є на те, щоб відповісти на цей запит. Ми обов'язково це також сьогодні проговоримо. І вже сьогодні державна політика починає відповідати на ці запити.

Тут важливо лише зазначити, що ми дивилися вікову динаміку в цій доповіді і чим молодша молодь, тим більше вона має бажання відкривати власну справу. Тобто в групі до 25 років цей показник набагато вищий ніж в групі 30-34 роки.

Ще один важливий тут аспект, перш ніж я перейду до слайду про молоді сім'ї і цінності сім'ї для молоді, це те, що ми сьогодні маємо достатньо великий інтерес молоді в процесах працевлаштування, який ґрунтується саме на їх особистих інтересах. Тобто не те, що пропонують, наприклад, батьки, або не те, що ті преференції, які пропонує держава у різних програмах

працевлаштування, а те, що саме їм цікаво, тому це також для нас основа для того, щоб формувати державні політики.

По молодих сім'ях. Динаміка тут також на зниження кількості сімей, які створюються. На жаль, сьогодні серед тих викликів, які називають сама молодь і молоді сім'ї, це те, що впливає і на створення сім'ї, і на народження дітей, на першому місці – це нестабільність доходів, тобто це нестача грошей, а на другому – це дефіцит доступного житла. І насправді ми дивилися, скільки програм сьогодні діє в Україні, для того щоб задовольнити цей запит. За всі роки дії різних житлових програм з початку незалежності ми подивилися, що близько 50 тисяч молоді взяли участь в таких програмах та отримали підтримку від держави. Це дуже невеликий показник насправді. Наприклад, в 2024 році ми подивилися, що лише 120 молодих сімей отримали житло через такі програми.

По народженню дітей. Ми бачимо збільшення віку народження першої дитини, це 25-29 років, це основний такий вік. І сьогодні серед молодих сімей ми бачимо небажання народжувати дитину в перші роки шлюбу. Це також для нас простір для формування рішень.

По безбар'єрному середовищу для розвитку молоді, тому що молодь є однією із цільових груп, політика безбар'єрності, ми бачимо велику зацікавленість молоді в таких ініціативах. 67 відсотків молоді готові брати участь у таких ініціативах доступності.

І ми також проаналізували в цій доповіді які взагалі існують державні наскрізні політики стосовно молоді і питань безбар'єрності. І бачимо, що тут є питання економічної безбар'єрності, грантова програма «Власна справа» або є програма від сектору освіти та науки для залучення молоді з тимчасово окупованих територій для здобуття освіти, або є програма молодіжного кредитування на житло, про яке я уже згадувала, і так далі. Тобто достатньо велика кількість програм сьогодні є в політиці безбар'єрності для молоді, але їх недостатньо.

Наступна частина цієї доповіді присвячена питанням української національної та громадянської ідентичності. Це також акцент, який ми ставили в межах цієї доповіді. Ми бачимо, що саме національна ідентичність має велике значення для 84 відсотків молоді, громадянська ідентичність – це 91 відсоток молоді, говорить про те, що бути українцем це важлива частина їх ідентичності.

Також ми тут зробили два блоки показників про перехід на використання української мови в сімейному колі. Для нас це найбільший індикатор того, наскільки молодь використовує українську мову. І бачимо, що в різних регіонах цей показник суттєво відрізняється, і це також для нас підказки, як формувати наші програми.

Я сподіваюсь, що колеги з сектору оборони ще зможуть додати інформацію про участь молоді в захисті держави. Це насправді цікавий напрямок для дослідження і формування такої доповіді. В наступній вже доповіді ми будемо цьому приділяти окремий розділ.

Ще один важливий напрямок, пов'язаний з формуванням ідентичності, це дезінформація та вербування. Це також великий перелік проблем, які нам потрібно вирішити. Бо насправді третина від загальної кількості тих, на кого скеровує свою увагу російська агентура під час вербування, це молодь. І особлива тут небезпека щодо підлітків, які є неповнолітніми. Тому це окремий напрямок по інформаційній гігієні, формуванню стійкості від маніпуляцій і так далі. Тобто це такий окремий блок.

Ще один важливий блок пов'язаний з темою ідентичності. Це європейська інтеграція та міжнародне співробітництво. В доповіді ми приділили окрему увагу тому, як ми рухаємося як держава по цих напрямках, і дивимося на динаміку щодо думок молоді про вступ до Європейського Союзу або до НАТО. Ми бачимо, що цей показник значно зріс з 2021 року. Проте ми маємо ще і перелік підтримуючих програм, це також зазначено в доповіді, від програми, яка особливо активно розгорнулася в 2024 році Erasmus+, до

програм міжнародних обмінів, які підтримуються державою і фінансуються за рахунок держави, за що окрема подяка народним депутатам, за те, що підтримали ці напрямки фінансування.

І бачимо, що ми активно рухаємося по євроінтеграційних процесах і формуємо законодавство в сфері молодіжної політики, яке відповідає стандартам Європейського Союзу.

Ще один важливий тут момент. Він може і незначний з точки зору події, яка відбулась, але значення його дуже важливе. В 2025 році саме українське місто отримало звання європейської молодіжної столиці і це для нас особливий показник того, що молодь активно інтегрується в європейську молодіжну політику. З тим пов'язано і блок, який розглядає залученість молоді до суспільно-політичного життя, насправді тут великий показник залучення молоді до волонтерства, ми бачимо, як з 2021 року змінився цей показник більше ніж, ну майже вдвічі. Це з 38 відсотків до 74 відсотків молоді, яка займалась волонтерством, і бачимо, що на першому місці в нас є допомога військовим, тобто саме в цей напрямок більш активно залучена молодь. Але є велика сфера дій далі, бо, наприклад, те, що пов'язано з підтримкою місцевого населення, формування їх психологічної стійкості, це лише 9 відсотків від ініціативи молоді, але молодь може бути тим, хто склеює громаду і є основою для її розвитку.

І в нас є декілька великих ініціатив, які є з громадськими організаціями разом – це і Українська волонтерська служба з її волонтерською платформою, а також підтримка держави та програми «ВідНОВА:UA», коли молодь практично бере участь у відновленні своїх громад, тобто своїми руками.

Вже сьогодні згадувались молодіжні ради, які активно проводять свою роботу. Тут також ми можемо зробити декілька порівнянь. В 2021 році це 355 молодіжних рад, проте в 2025 році це вже 664, тобто збільшення майже вдвічі. Це на наступному слайді у нас. І ми бачимо, що саме волонтерство, студентське самоврядування, робота в гуманітарних організаціях – це такі

найактивніші прояви громадської участі молоді і те, де вони реалізують свої власні ініціативи.

Вже сьогодні пан міністр згадував розвиток молодіжної інфраструктури. Ми сьогодні маємо майже 650 молодіжних центрів і просторів, їх кількість зростає. Проте і зростає кількість постраждалих від війни таких просторів. Сьогодні їх більше ніж 130, це ті, які постраждали станом на серпень 2025 року. Збитки оцінюються в понад 270 мільйонів гривень. І це говорить нам про те, що ми сьогодні в цій роботі маємо активно долучати ресурс для побудови укриттів і переформатування такої роботи, щоб молодь почувала себе у безпеці.

Наступний слайд – це ті програмні продукти для молоді, які були за цей період, ми також їх вказали в доповіді, тому що насправді молодіжна робота і молодіжна політика має вже різні напрямки роботи. Тобто це не тільки громадська участь, але це, наприклад, і залучення молоді до підприємництва чи зайнятості. Це і робота з ветеранами, це і робота з молоддю, яка би хотіла працювати в органах місцевого самоврядування. Молодіжна робота стає різноманітною і відповідає на виклики різних груп молоді.

В доповіді вказані і процеси цифровізації молодіжної політики. Це створення порталу «Можливості» для молоді, цифрового порталу «Можливості». Це і те, що всі конкурси, які сьогодні проводяться для молодіжних та громадських організацій, проводяться виключно через цифрові платформи, мінімізуючи вплив на прийняття рішень. Це і те, що сьогодні всі освітні програми для молоді також цифровізуються і відкриті як для молоді, яка знаходиться в Україні, так і за її межами або на окупованих територіях.

Вже сьогодні згадувалося про ті ключові новації, які були за цей період, 2021-2026 років, і тому я не буду їх повторювати. Це про Український молодіжний фонд і багато інших можливостей, які були створені, тобто по абсолютно різних напрямках.

Я би хотіла показати наступні два слайди, вони, я вважаю, одні з ключових в цій доповіді, тому що ми проаналізували фінансування, яке сьогодні йде на молодіжну політику як через Міністерство молоді та спорту, так і через місцеві бюджети. Ми бачимо, що на більше ніж удвічі, на 89 відсотків збільшилося фінансування на молодіжну політику. Це також завдячуючи тим рішенням, які були прийняті Верховною Радою у сфері молодіжної політики, профільному комітету. І ми бачимо, що ці ресурси відповідають на частину викликів. Проте є і ті, де нам потрібно посилювати ці напрямки. Вже сьогодні згадувалися житлові програми і багато інших.

А на наступному слайді я хотіла би показати окремий блок аналітичної цієї доповіді, де ми проаналізували кількість ресурсів, які виділяються в регіонах. І це дуже нерівномірні інвестиції з боку громад і регіонів, враховуючи кількість молоді. На одну молоду людину в різних регіонах іде від 40 до 350 гривень з місцевих бюджетів. І це насправді також ми хотіли провести цей фінансовий аналіз, щоб вже в наступні період говорити про зміну підходів до публічних фінансів і фінансування молодіжної політики.

Сьогодні молодь є в 41 стратегічному державному документі. І це також певний результат роботи не тільки Міністерства молоді та спорту, а й інших міністерств, тому що ми бачимо, що питання молоді, виклики, з якими ми стикаємося, інтегруються в абсолютно різні документи.

І останнє, на чому я хотіла б на сьогодні наголосити, це стратегічні напрямки, які були в полі зору в 2025 році і в попередні періоди. Ми бачимо, що додаються нові напрямки, зокрема і питання економічної самоврядності молоді, повернення молоді з-за кордону. Ми бачимо, що ми розглядаємо вже інші групи молоді, зокрема і ті, які захищали Україну, і ті, які втратили свій будинок, ми робимо акцент не тільки на фізичне, а й на ментальне здоров'я молоді, і з'являються у нас нові політики, пов'язані з житлом чи з безбар'єрністю.

Цей документ вже відкритий для використання при формуванні політик. І насправді ми надзвичайно вдячні всім, хто сьогодні долучився до цієї зустрічі, і що це питання взагалі сьогодні піднімається, це надзвичайно важливо перед тим, як Міністерство молоді та спорту буде формувати стратегію молодіжної політики на наступні періоди.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Уляно Дмитрівно, досить цікаво було.

І у зв'язку з тим, що все ж таки це головна, скажемо, головна увага, на що повинна була сьогодні в учасників слухання бути зосереджена, тому ми дали більше, ну скажемо так, часу стільки, скільки треба, а вже всі інші співдоповідачі, так, я думаю, що треба трошки по регламенту, бо ми не все встигнемо, бо в нас записаних багато ще виступаючих, ті, хто записався.

Слово для співповіді надається народну депутату України, голові підкомітету з питань державної молодіжної політики Борзовій Ірині Наумівні.

Будь, ласка, пані Ірино.

БОРЗОВА І.Н. Вітаю, шановні колеги, ще раз. Декілька років ми разом з Міністерством молоді та спорту України обговорювали перспективи підготовки щорічної доповіді про становище молоді в умовах воєнного стану. Зрозуміло, що можливості державної статистики обмежені, крім того важко провести соціологічні опитування під час війни, проте була проведена велика робота і нарешті підготовлена Щорічна доповідь «Про становище молоді України: виклики та адаптація в умовах воєнного стану», яка містить дані про сучасні проблеми молоді, розвиток молодіжної політики та участь молоді у формуванні та реалізації цієї політики.

Зрозуміло, що повномасштабна збройна російська агресія кардинально змінила життя всього українського народу, в тому числі і молоді. Ми живемо у зовсім різних умовах, вирішуємо зовсім інші проблеми, звикли, якщо так

можна казати, до сигналів повітряної тривоги, вибухів та обстрілів. Проте нормальне життя ми маємо сьогодні завдяки подвигу наших захисників та захисниць, які зупиняють ворога і в складних умовах продовжують тримати оборону і давати належну відсіч рашистам.

Українська молодь відіграє ключову роль у захисті територіальної цілісності, незалежності та суверенітету нашої держави. На жаль і шкода, що це не висвітлено у щорічній доповіді, напевно, через недостатню координацію між міністерствами. Проте як депутат-мажоритарщиця я чудово бачу, знаю і ми всі з вами бачимо, як і на вулицях, як і у соціальних мережах, скільки молодих людей сьогодні захищають Україну і ми з вами бачимо вже молодих людей з числа ветеранів, в тому числі осіб з інвалідністю.

Скажу більше, комітет щорічно вносить на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо присудження Премій Верховної Ради України за внесок молоді у розвиток парламентаризму, місцевого самоврядування, яка з цього року перейменована на Премію імені Пилипа Орлика. З 2022 року нагороджуються переважно військові. І ми чудово бачимо досягнення наших героїв: знищення літаків, танків, знищення особового складу військ Російської Федерації, виконання бойових завдань, і відразу після поранень евакуацію та рятування поранених навіть під ворожими обстрілами. І багато військовослужбовців вступили на військову службу добровольцями у 18-20 років, підписавши контракти.

Ветерани війни – це, з одного боку, величезний потенціал, який держава може використати для свого підсилення, проте їм потрібна допомога сьогодні у реабілітації, особливо молодим людям, які починають своє життя. І я вважаю, що одним із ключових завдань молодіжної політики є сприяння в ресоціалізації та соціальній адаптації молодих ветеранів та залучення їх до формування і реалізації молодіжної політики.

Багато ветеранів війни сьогодні є вихованцями молодіжних та дитячих громадських об'єднань. І спираючись на їх громадський рух, ми маємо

поширювати свій вплив у ветеранському середовищі і залучати до свого складу все більш молодих ветеранів. До речі, до одного із заходів Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030» серед інших включено підвищення рівня участі військовослужбовців і ветеранів війни з числа молоді в суспільному житті як прикладу громадянської стійкості зокрема шляхом виконання Національної програми залучення молоді до відновлення України «ВідНОВА:UA». Проте, на мій погляд, цього недостатньо. Робота з молодими ветеранами війни має бути виділена в окрему програму, в окремі заходи і бути одним із критеріїв оцінки ефективності діяльності молодіжних також та дитячих громадських об'єднань у тому числі при наданні інституційної підтримки.

Друге. На сьогодні ми з вами спостерігаємо серйозне скорочення чисельності молоді, яка почалася насправді ще до початку повномасштабного вторгнення. Ми з вами мали зростання народжуваності ще у нульових роках цього століття, проте вже у наступному десятиріччі народжуваність поступово скорочувалася. І зрозуміло, що 4 роки повномасштабної війни призвели до різкого скорочення народжуваності та, на жаль, збільшення смертності. А значна частина молодих людей виїжджає за межі України, і після початку повномасштабної збройної російської агресії цих людей стає молодих все більше і більше, які виїжджають за кордон і процес міграції продовжує посилюватися. І насправді це є суттєвим викликом для держави, і цю проблему ми не можемо повністю вирішити, тому що насправді перший критерій для молодих людей – це безпека, але все ж таки ми бачимо і інші проблеми.

Для прикладу, однією з причин виїзду молоді за кордон є ускладнення умов вступу до закладів вищої освіти та аспірантури. Я розумію, що всі діти повинні мати математичні знання, добре знати історію своєї країни та володіти українською мовою – це все правильно. Проте, коли ми робимо відразу три обов'язкових іспити для абітурієнтів, ми відсіюємо значну кількість дітей, які спеціалізуються або на фізико-математичному або на гуманітарному напрямі.

Сьогодні як відбуваються іспити? Протягом шести годин чи п'яти дитина здає чотири предмети.

Улітку, у травні і червні 2025 року я спілкувалася з багатьма батьками, освітянами, під час НМТ в багатьох закладах освіти були дуже-дуже різні ситуації: і повітряні тривоги, і відключення світла, і насправді це дуже велике навантаження на дитину, якій 16-17 років, здати обов'язкових чотири предмети в один день за чотири години. І в цьому році ми маємо таку проблему, що багато молодих людей, багато дітей не здали і не набрали певний бал прохідний, для прикладу, по математиці. І де зараз всі ці діти? Всі ці діти зараз навчаються за кордоном. Чому? Тому що для того, щоб вступити у навчальний заклад за кордоном, там не потрібно здавати НМТ, ЗНО і екзамени. Там може бути тільки, надають відповідно атестат, свідоцтво про завершення навчального закладу і також проводиться співбесіда, і потрібно знати мову, на якій буде навчатися дитина: або польську або англійську. І дуже велика кількість дітей, на жаль, через це також виїжджає за кордон.

В цьому році і в наступному ми будемо мати ще більш критичну ситуацію в зв'язку з реформою старшої профільної школи, тому що наші дітей переходять на 12-річне навчання, і в 2028-му і в 2029 році не буде першокурсників у вищих навчальних закладах. І в зв'язку з цією реформою насправді ми будемо мати великі проблеми.

Тож я би хотіла все ж таки, щоб ми врахували ці всі обставини і проблеми, тому що насправді вони стосуються великої кількості молодих людей. І таким чином непродумані дії Міністерства освіти і науки так сприяють виїзду української молоді, навчання за кордоном та втрати її зв'язку з Україною.

Тому, на мою думку, в рекомендаціях слухань необхідно відобразити доцільні зміни вдосконалення порядку вступу до закладів вищої освіти та аспірантури, передбачити відновлення студентів, в тому числі відрахованих із закладів освіти через відмову переходити від дистанційного до очного

навчання, а в цьому переліку, до речі, є і військовослужбовці, які сьогодні захищають Україну.

Розповім вам одну історію, сьогодні я займаюся молодим ветераном війни, який навчався в Академії внутрішніх справ. Він провчився 2 роки і вирішив іти служити, і підписав контракт. Сьогодні йому прийшов позов від держави і він має сплатити 1 мільйон гривень, він відповідно програв всі суди. Наразі я надіслала звернення до всіх відповідних інституцій, і я думаю, що ми зможемо допомогти цій молодій людині, але щоб ви розуміли, що ці всі ситуації реальні, і вони на сьогоднішній день, на жаль, є. Тому дуже важливо, щоб ми всі ці питання ставили в рекомендації.

Також третя проблема, на мою думку, така критична – це забезпечення молоді власним житлом. Ми насправді сьогодні маємо великі потреби, і з 2014 року не фінансується з державного бюджету ця програма – програма надання пільгового довгострокового державного кредиту молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво, реконструкцію та придбання житла. І відповідні кредити надаються лише за рахунок коштів місцевих бюджетів. Але навіть якщо вони надаються, я розмовляла з молоддю, молодь приходить в банк і вони, в принципі, не можуть взяти ці кредити під 3 відсотки, під 5, тому що в них ще немає досвіду, в них немає тих довідок, які потрібні, і у них немає стажу, тому насправді це все не працює.

Цікаво, що у 2019 році не була підтримана пропозиція комітету виділити пів мільярда гривень на цю програму, водночас таку ж суму було виділено на програму мобільності молоді, щоб молодь з різних регіонів спілкувалася між собою. Не заперечуючи важливість цієї програми, вважаю, що можна було ці кошти розділити між обома програмами. І у підсумку через настання епідемії захворюваності на COVID у 2019 році програма мобільності молоді так і не була профінансована, проте сам підхід є достатньо показовим. І зараз на загальнодержавному рівні діє багато програм щодо кредитування будівництва житла для різних категорій населення, але саме молодіжна програма відсутня.

І водночас для сприяння поверненню молоді необхідно працювати і з молоддю, яка перебуває за кордоном. І мені здається, що потрібно більше залучати їх дистанційно до молодіжних заходів в Україні, організовувати заходи на підтримку України, у тому числі із залученням молодіжних та дитячих громадських організацій.

І це завдання перекликається із наступним: забезпеченням активної участі широких верств молоді у молодіжній політиці. Сьогодні в Україні створена достатньо серйозна і розгалужена структура молодіжної політики, молодіжні та громадські об'єднання, органи студентського самоврядування та учнівського самоврядування, молодіжні ради, молодіжні центри. Проте виникає питання: наскільки ця структура сьогодні реально пов'язана з молоддю, яка сьогодні працює? Тому що молода людина – це все ж таки до 35 років, молода людина сьогодні є не тільки в місті і не тільки в університеті, а також в селі, і також є молода людина, яка сьогодні служить в Збройних Силах України.

І непросте питання, тому що навіть статистика, яка наведена у щорічній доповіді, свідчить, що 51 відсоток молоді нічого не знає про інститути громадянського суспільства, а 69 відсотків не бере участь в їх діяльності. Це, до речі, стосується і учнівського, і студентського самоврядування. Тобто складається враження, що є молодіжні лідери, які представляють молодь у різних форматах, і є молодь, яка нічого не знає про те, що її інтереси хтось представляє. І насправді тут потрібно об'єднати зусилля і більше працювати, тут необхідно побудувати зворотній зв'язок, забезпечити, щоб за молодіжними лідерами стояли десятки і сотні молодих людей і навпаки почати працювати в закладах освіти, на підприємствах, спілкуватися з нашими військовими, з молодими людьми, які сьогодні знаходяться за кордоном, вирішувати ранні проблеми молоді, реалізувати практичні молодіжні проекти.

Ще декілька слів коротко про Український молодіжний фонд. Дякую всім колегам народним депутатам, дякую міністерствам за те, що сьогодні ця

інституція працює, і це дуже насправді важливо, що ми вийшли напругу з молодою людиною сьогодні в комунікацію, в діалог. Сьогодні Український молодіжний фонд вже закінчив прийом заявок стосовно проєктів, але те, що ми бачимо, що все ж таки це такий невеликий ще, але маленький успіх, що молоді люди з різних регіонів України, з невеликих громад, тому що також реалізуються гранти Президента України для молоді з невеликих громад (до 5 тисяч населення) сьогодні можуть подати свої ідеї, ініціативи і від держави отримати фінансування на реалізацію своїх проєктів. Тому це дуже важливо.

Єдине моє прохання до молодіжного фонду все ж таки якомога більше залучати молоді, не пов'язаних, тут я нікого не хочу образити, з молодіжним і дитячим рухом, тобто щоб все більше простих молодих людей, які сьогодні проживають в громадах, мали можливість і знали, як до вас долучитися.

Шановні колеги, у своїй доповіді я окреслила, як для себе, такі найболючіші проблеми, які сьогодні є, окреслила ключові питання вдосконалення молодіжної політики з урахуванням проведених досліджень становища молоді. Впевнена, що інші учасники слухань, як представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, так і представники інститутів громадянського суспільства, проаналізують існуючі проблеми молоді та запропонують шляхи їх вирішення, і ми об'єднаємо обов'язково зусилля. Будемо вдячні за конкретні пропозиції до проєкту рекомендацій комітетських слухань, які роздано учасникам слухань та розміщено на вебсайті комітету.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Ірино.

Колеги, і теж остання у нас доповідь. Будь ласка, слово надається члену наглядової ради Громадської спілки «Національне українське молодіжне об'єднання» Слабоспицькому Олегу Олександровичу. Будь ласка.

СЛАБОСПИЦЬКИЙ О.О. Добрий день, зараз прошу включити презентацію. Я Олег Слабоспицький, я представляю Національне українське молодіжне об'єднання.

Хотів би розповісти сьогодні про дослідження, яке відповідно ми провели разом з Харківським інститутом соціальних досліджень. Всього було опитано більше двох тисяч респондентів, це були молоді люди віком 18-26 років. Період цього опитування тривав з грудня 2025 року до січня 2026 року, було охоплено 12 областей та місто Київ. Це вже друге дослідження, яке ми проводимо. Перше дослідження було в 2024 році, там ми охопили 6 областей. З обома дослідженнями можна ознайомитись в електронному форматі на сайті Національного українського молодіжного об'єднання.

Прошу наступний слайд. Спочатку про соціальний контекст. Відповідно серед опитаних респондентів 8 відсотків себе ідентифікували як внутрішньо переміщені особи, 11 відсотків були молодь з родин військовослужбовців. І так само одним з питань було щодо потреб і коштів, на які потреби молодь може витрачати. Тобто відповідно 23 відсотки молоді зазначили, що витрачають кошти лише на базові потреби, без можливості більших покупок.

Наступний слайд, будь ласка. Якщо ми говоримо про дозвілля молоді, 46 відсотків зазначили, що вони слухають музику, 40 відсотків дивляться фільми, 35 відсотків проводять час у соцмережах. Це були, скажімо так, найбільш популярні відповіді. Але якщо ми говоримо про освітні та громадські активності, то тільки 26 відсотків зазначили, що вони читають, 7 відсотків проходять онлайн-курси і близько 3 відсотків займаються громадською діяльністю.

Наступний слайд. Спільне дозвілля. Відповідно яким чином проводить спільний час молода людина? Переважно відповідно спільний час із друзями, має розважальний характер. Тобто 40 відсотків просто проводять час разом, 39 відсотків відповіли, що гуляють на вулиці. І 39 відсотків так само, що

відвідують кафе та інші заклади. Формат дозвілля здебільшого без якоїсь конкретної активності.

Наступний слайд. Відповідно якщо ми говоримо про активні формати, то культурні формати або більш активні формати дозвілля менш популярні. 24 відсотки молоді відповіли, що вони їздять на природу, 19 відсотків займаються спортом, 16 відсотків відповідно займаються певними іграми, 13 відсотків ходять на концерти і 1,4 відсотка займаються освітніми та громадськими активностями.

Наступний слайд. Відповідно так само ми запитували рівень залученості протягом останніх 12 місяців. 39 відсотків молоді відповіли, що вони не брали участі в громадській діяльності протягом останніх 12 місяців. І лише 6 відсотків молоді відповіли, що роблять це регулярно. Якщо дивитися на відсотки тих, хто залучається відповідно протягом останніх 12 місяців, 26 відсотків відповіли, що вони залучаються до волонтерства для підтримки армії та 16 відсотків щодо організації певних проєктів.

Наступний слайд. Відповідно формати участі. Найбільш популярні і поширені формати громадської Активності: це допомога для армії – 28 відсотків, і окремо (багато людей виділяли), це плетіння маскувальних сіток – 14 відсотків, інші практики – це 8-9 відсотків – це освіта, стажування та допомога, мається на увазі гуманітарна допомога, 7 відсотків – це органи самоврядування та громадські організації і 2-3 відсотки – це волонтерські поїздки.

Наступний слайд. Простори для дозвілля. Молодь полюбляє спільне проведення часу у публічних просторах. Найбільше серед цих публічних просторів були відповіді щодо парків, скверів та інших зелених зон – це 56 відсотків, та торгівельно-розважальних центрів і магазинів – 47 відсотків. Натомість, якщо ми говоримо про молодіжні центри, ви бачите, що цифри набагато менші – це тільки 6 відсотків, організації або інші простори – це

тільки 4 відсотки, простори в закладах – 6 відсотків, зупинки транспорту – 10 відсотків.

Прошу, наступний слайд. Так само було окреме питання щодо досвіду громадської участі, насамперед, чи є ви членом громадських, політичних або релігійних структур, лише 6 відсотків молоді відповіли, що вони є членами або громадських, або політичних, або релігійних об'єднань. 77 відсотків молоді не належать до жодної з цих організацій.

Далі. Обізнаність про суспільний сектор. 35 відсотків сказали, що вони можуть назвати громадські організації або благодійні фонди, або релігійні об'єднання у своїй громаді, але 21 відсоток не пам'ятають конкретних назв, і лише 14 відсотків можуть назвати конкретні організації.

Далі. Молодіжні осередки. Відповідно 15 відсотків знають про учнівське або студентське самоврядування, 11 відсотків знають про молодіжні центри, але 47 відсотків не відвідують молодіжні осередки і не планують. Відповідно інша частина, тобто це приблизно половина, відвідують або хочуть відвідати.

Далі. Вплив молоді. Відповідно, якщо ми кажемо, чи може молода людина вплинути на рішення в громаді, 36 відсотків вважають, що не мають впливу на рішення влади в громаді, 17 відсотків – радше не мають і 9 відсотків впевнені, що мають вплив, і 22 відсотки – радше, що мають.

Далі. Неформальні молодіжні рухи. 85 відсотків молоді ніколи не були частиною неформальних рухів, лише 4 відсотки є учасниками неформальних рухів, 3 відсотки були раніше учасниками і 7 відсотків мають знайомих у таких спільнотах.

Далі. Соціальні мережі. 39 відсотків молоді не є активними учасниками жодних тематичних спільнот у соціальних мережах. І що цікаво, що соціальні мережі передусім спрямовані, ці спільноти, про інформацію і виживання, розваги не є пріоритетом. Тобто 32 відсотки – це спільноти про місцеві новини, 26 відсотків – розважальний контент і 22 відсотки – політика, 19 відсотків – про безпеку, тобто обстріли та тривоги, і 17 відсотків про волонтерство.

Робота молоді. Відповідно 47 відсотків мають постійну роботу, 15 відсотків – часткову зайнятість, і приблизно третина молоді не працює.

Пріоритети для отримання хорошої роботи. 72 відсотки вважають, що для хорошої роботи важливіші практичні навички ніж диплом і 18 відсотків обирають формально освіту як пріоритет. Найпопулярніші напрямки розвитку – це іноземні мови, ІТ, фінанси, робота з людьми. І 15 відсотків не хочуть здобувати нові навички.

І останній слайд про міграційні настрої. Відповідно, якщо говорити про те, чи хоче молода людина виїхати, більшість молоді не планує переїзд, тобто 20 відсотків точно не хоче, 23 відсотки – радше не хоче, водночас 20 відсотків планують це в майбутньому і 9 відсотків хочуть виїхати якнайшвидше.

Так само можу ще зазначити дві такі відповіді, які для мене так само є важливими. Про релігійні переконання. 46 відсотків зазначили, що вони себе асоціюють з православною церквою України, 18 відсотків невіруючі і 12 відсотків асоціюють себе з греко-католицькою церквою.

І ще одне питання: чим би ви хотіли частіше займатися на дозвіллі, якби мали ресурси або можливості? 34 відсотки заявили, що вони б подорожували Україною, і 26 відсотків, що вони б подорожували за кордон. Тобто навіть тут більшість хотіли би подорожувати Україною, а не виїхати одразу за кордон, якби у них були можливості або ресурси.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Олеже Олександровичу.

Колеги, якщо немає до доповідачів запитань у присутніх тут в залі, то я з вашого дозволу переходжу до списку виступаючих. Список у мене є бажаючих виступити.

Будь ласка, я хотів би нагадати ще раз, що до 3-х хвилин, якщо можна, для того щоб ми послушали всіх бажаючих. Добре?

Будь ласка, я хотів би дати слово заступнику міністра у справах ветеранів України Приходьку Руслану Вікторовичу.

Будь ласка.

ПРИХОДЬКО Р.В. Дякую.

Бажаю здоров'я, шановний Андрію Анатолійовичу, шановні народні депутати, Матвію Вікторовичу, всі присутні сьогодні. Максимально стисло. Всі розуміють, що сьогодні питання ветеранської політики є наскрізним питанням, охоплює абсолютно всі сфери. Відповідно на сьогодні наше міністерство забезпечує координацію у цій складовій як на рівні центральних органів виконавчої влади, так і безпосередньо координує всю регіональну політику, обласні військові адміністрації і громади в частині відповідної реалізації.

Ті пріоритети, які сьогодні були озвучені, вони абсолютно збігаються з пріоритетами в тому числі ветеранської політики. І ті проблемні питання, які Ірина Наумівна піднімала, також на сьогодні охоплені тими програмами, які впроваджуються Міністерством у справах ветеранів України.

Для нас перша стратегічна ціль ветеранської політики, яка затверджена власне Стратегією державної ветеранської політики до 2030 року, яка схвалена рішенням уряду на виконання указу Президента України, є відновлення людського капіталу і створення умов для добробуту родин ветеранів. Ми чітко артикулюємо на ключових засадничих пріоритетах, в тому числі, перше, визначаємо як не менш важливу складову власне родини ветеранів. У цій частині ми сьогодні реалізуємо цілу низку державних програм. Перш за все ті складні питання, які сьогодні стимулюють, на жаль, покидати Україну молодь, це питання забезпечення житлом. Сьогодні портрет ветерана докорінно змінився. Ми бачимо, на жаль, ветеранів, починаючи з 18-річного віку, на жаль, і загиблих у такому віці, тяжко поранених хлопців і дівчат. Тому наші пріоритети незмінні – це питання відновлення людського капіталу, абсолютно

весь блок recovery. Сьогодні наші програми, які стосуються питань психологічного відновлення, у декількох складових вони охоплюють одержувачами таких послуг безпосередньо і дітей ветеранів, і дружин ветеранів, абсолютно не відрізняючи у підходах і фінансуванні таких програм.

Також не менш важливим питанням на сьогоднішній день є питання освіти, яке так само гостро піднімалося. На жаль, дійсно з цим є проблемні питання, незважаючи на те, що на сьогодні це взагалі не мало би обговорюватися. Так чи інакше, у межах минулого року нашим міністерством було запроваджено урядову програму, яка на сьогоднішній день фінансує будь-який тип освіти для дітей наших захисників і захисниць або дітей загиблих, дітей тих, хто з числа наших військовослужбовців, військовослужбовиць, зник безвісти за особливих обставин або перебуває у ворожому полоні. Кожна дитина, яка навчається на контрактній формі, відповідно одержує 100 відсотків компенсації вартості такого навчання. Через нашу державну програму урядом передбачені видатки. Дякую народним депутатам, відповідно в законі у нас є достатня кількість ресурсу для того, щоб це впроваджувати.

У частині забезпечення житлом, ну тут, мабуть, складно говорити про цифри, тільки за період повномасштабного вторгнення нами було реалізовано бюджетні програми, які в загальному обсязі видатків перевищують останні 30 років забезпечення житлом. Так само сьогодні присутні наші колеги з Держмолодьжитло. Сьогодні Міністерство у справах ветеранів є там одним з основних партнерів, яке забезпечує реалізацію відповідних програм. Сьогодні ми так само співпрацюємо в межах окремих іпотечних механізмів за рахунок залучення міжнародної технічної допомоги наших партнерів і відповідно фінансів, для того щоб впроваджувати гнучкі, доступні інструменти і механізми забезпечення житлом. Тому, підкреслюю, ми тут максимально в цьому процесі.

Що хотів би зазначити? Також і пані Уляною озвучувалось питання підтримки ветеранів, молоді сьогодні і в цілому питання утвердження української громадянської і національної ідентичності, зазначив би, що сьогодні для нас спорт ветеранів війни, відновлення і залучення ветеранів до активного способу життя є так само незмінним пріоритетом. Сьогодні відповідно до календарного плану заходів, які включені в єдиний календарний план заходів, і спорт ветеранів війни, тільки на національному рівні у нас понад 100 національних різних змагань, плюс включаючи міжнародні заходи. Мабуть, хотілось би бачити більше молоді, яка підтримує наших захисників на таких заходах. На жаль, мусимо констатувати, що молоді сьогодні це нецікаво, тому якщо ми готові поєднувати відповідні зусилля, ми готові передбачити майданчик для того, щоб молодь підтримувала наших ветеранів не тільки десь там у звітах, але і все-таки фізично приходили і підтримували.

В цілому у мене все. Щиро дякую за увагу.

Слава Україні!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Героям слава!

Дякую, Руслане Вікторовичу.

Колеги, хотів би надати слово начальниці управління сім'ї, молодіжної політики та захисту дітей Тернопільської міської ради Білінській Христині Володимирівні. І підготуватись Софії Пишневіч. Будь ласка.

БІЛІНСЬКА Х.В. Щиро дякую.

Шановний Андрію Анатолійовичу, шановні народні депутати, Матвію Вікторовичу, Уляно Дмитрівно, Руслане Вікторовичу, колеги, сьогодні хочу коротко, дуже постараюсь коротко представити досвід роботи з молоддю в Тернопільській міській територіальній громаді. Особливо в умовах війни, коли роль молоді суттєво зросла, покажемо не просто активність, а системні рішення, які вже працюють в нашій громаді. Зокрема жодних рішень про

молодь без молоді – це принцип, на який опирається Тернопільська міська рада та управління сім'ї, молодіжної політики та захисту дітей Тернопільської міської ради.

Я попрошу наступний слайд. Такі громадські організації, з якими працюємо у Тернопільській міській територіальній громаді, і, власне, якраз в Тернополі сформована сильна екосистема молодіжних організацій, це десятки ініціатив, які працюють з молоддю і з міською радою і з партнерами, і саме ця взаємодія дозволяє масштабувати результати, бо ми переконані, що тільки разом ми можемо зробити більше, що на локальному рівні і що на всеукраїнському рівні.

Наступний слайд, будь ласка. Один із найуспішніших прикладів є прийняття та реалізація програми «Молодь Тернополя 2024-2026», її ключова особливість: вона створювалася для молоді та разом із молоддю. Під час підготовки ми провели онлайн та офлайн опитування, а також серію відкритих зустрічей, щоб глибше розуміти реальні потреби молоді громади. В результаті було визначено 11 пріоритетних напрямків розвитку і такий підхід уже отримав визнання на національному рівні, зокрема тернопільська громада здобула особливу відзнаку у загальнонаціональному конкурсі Ради Європи та Асоціації міст України з відкритого врядування у напрямку залучення молоді. Цю відзнаку ми отримали як приклад ефективності праці з молоддю в умовах воєнного стану, також, крім цього, програма ввійшла в топ-п'ятнадцятку добросесних практик серед органів місцевого самоврядування в межах проєкту «Будинок Добросесності», який реалізується U-LEAD та разом з НАЗК. Також дана практика описана в кращих практиках молодіжної роботи.

Прошу наступний слайд. З 2023 року ми запровадили практику публічного звітування молодіжних громадських організацій. Це відкритий формат, який об'єднує активну молодь і представників влади, партнерів та медіа, організації презентують свої результати, діляться досвідом і планами.

Це не лише про звітність, а про довіру, відкритість і розвиток якісного молодіжного середовища.

Я попрошу наступний слайд, в якому буде вказано про те, що у нас діє Тернопільська міська молодіжна рада. Вона діє більше 17 років. Це є консультативно-дорадчий орган, який реально впливає на молодіжну політику. До її складу входять 33 депутати, які представляють різні середовища, зокрема це учнівство, студентство та молодіжні громадські організації. Важливо зазначити про те, що молодіжний міський голова є штатним радником міського голови та працює в Тернопільській міській раді зокрема з молодіжних питань. Це означає, що голос молоді інтегрований у прийняття рішень на рівні міста та є почутим.

Наступний слайд. Також у нас є співпраця з учнівським парламентом, який активно залучає учнів до прийняття рішень і формує лідерські навички. Наприклад, цього тижня за їхньої ініціативи та молодіжної ради було проведено круглий стіл із міським головою міста Тернополя Сергієм Надалом щодо посилення участі учнівської молоді. І результатом стало напрацювання типового положення для учнівського самоврядування в громаді, а також омбудсманів шкільних.

Наступний власне якраз фокус в роботі – це є незалучена молодь, яка є найбільш вразливою до ізоляції та втрати можливостей. Наша задача поступово інтегрувати її в активне життя громади. Для цього разом із молоддю ми створили карту молодіжних громадських організацій, яка є на слайді, та просторів і також каталог організацій, який також виведено QR-кодом внизу. Дана карта зараз розміщена в молодіжних громадських просторах, у студентських, власне якраз де є студентство, це серед університетів. Також міський голова дав доручення, щоб у кожній школі, власне якраз на цьому круглому столі, про який я раніше говорила, була також ця карта громадських організацій, оскільки ми також говорили про незалучену молодь. І активно також незалучену молодь ми опитуємо задля того, щоб вона активно була

залученою, тому що ми переконані як і на всеукраїнському рівні, так і на локальному рівні про те, що немає неактивної молоді, є незалучена молодь.

Також, прошу наступний слайд, щороку в Тернополі проводиться конкурс молодіжних проєктів, ініційований громадськими організаціями. Саме місто підтримує їх не лише фінансово, а й через різні інші ресурси, це експертизи, комунікація, партнерство. Важливо, що ми бачимо стабільну динаміку, щороку подається до 30 проєктів і більшість з них отримують підтримку. Це показує, що молодь не просто генерує ідеї, а реально їх реалізовує і організовує.

З 2024 року в Тернополі реалізовується програма молодіжного стажування у виконавчих органах Тернопільської міської ради, що у нас зазначено на наступному слайді. Вона дає можливість молоді отримати практичний досвід роботи в органах місцевого самоврядування. Ми бачимо стабільний інтерес і щороку подається від 50 до 70 заявок. Власне цього року подалося 70 молодих людей. Найважливіше – це результат, частина учасників після стажування працевлаштовується в Тернопільській міській раді або ж в комунальних установах. Таким чином ми формуємо покоління фахівців для нашої громади і молодь активно залишається також у громаді. Вона відчуває, що вона є потрібною для нас.

Щороку спільно з UNFPA ми проводимо дослідження індексу благополуччя молоді. Це буде вказано на наступному слайді. Це важливий інструмент, який дозволяє оцінити реальний стан молоді в громаді, саме активної молоді, тому що це онлайн-опитування, і ми прекрасно розуміємо, що результати – відповідно проходить в більшості активна молодь, і Тернопіль уже чотири рази очолював рейтинг міст за цим показником. І у 2025 році індекс зростає, що свідчить про позитивну динаміку та ефективність молодіжної політики у нашій громаді.

Вперше у Тернополі відбувся тренінг з наставництва, реалізований у співпраці разом з Офісом дітей та молоді «ДійМО», з Координаційним

центром з розвитку сімейного виховання та догляду. Його мета підготувати наставників для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Ми змінили контекст власне якраз до підходу до наставників і попросили молодь, щоб вони саме стали даними наставниками. І це приклад того, як молодь переходить від навчання до реальної соціальної відповідальності.

Я попрошу наступний слайд. Також у рамках співпраці з Міністерством молоді і спорту України, Всеукраїнським молодіжним центром, ПРООН проводяться базові та спеціалізовані тренінги програми «Молодіжний працівник». Вже понад 250 учасників є випускниками даної програми. Організовано також локальний форум спільно з Асоціацією молодіжних працівників України.

Прошу, наступний слайд. Один із основних напрямків реалізації державної молодіжної політики є напрямок утвердження української національної ідентичності та громадянської ідентичності. Оскільки значна частина громадських організацій у Тернопільській міській територіальній громаді спрямовані на національно-патріотичне виховання молоді, у співпраці з молодіжними громадськими організаціями – Молодіжною радою, Учнівський парламентом – організовуються спільно заходи, а це гаївки з молоддю, майстер-класи з писанкарства «Великодня писанка», День пам'яті Героїв Крут, День Героїв, Розколяда, Літературник з нагоди Дня вишиванки, Андріївські вечорниці, тематичні вишколи обов'язково. І власне якраз за ініціативи міського голови відбувся молитовний сніданок у Тернополі також, який також сприяє власне якраз утвердженню української національної ідентичності.

У Тернополі спільно з Громадською організацією «Права молодь» було проведено форум «Молодь і ветерани», який став платформою для відкритого діалогу та пошуку спільних рішень. Учасники обговорили взаємодію розвитку ветеранської політики та роль молоді у підтримці ветеранів.

Важливо також, що за сприяння Міністерства молоді та спорту України, Всеукраїнського молодіжного центру, а також ПРООН вже 3-5 червня вперше в Тернополі відбудеться спеціалізований тренінг «Молодіжний працівник», присвячений роботі з ветеранами та ветеранками. Це про єдність, взаєморозуміння і спільну відповідальність.

Також ще декілька слів скажу про ветеранський хаб, який працює, волонтерський хаб, який працює у Тернополі, і працював з початку повномасштабної війни. У Тернополі за координації Тернопільської міської ради і спільно з молоддю було створено волонтерський штаб на базі Центру науки Тернополя. Щоденно до роботи залучаються понад 100 волонтерів, а загалом 1 тисяча 288 осіб, включаючи внутрішньо переміщених осіб, це був один з найбільших штабів в Тернопільській області, штаб забезпечує підтримку військових, ВПО та постраждалих громад. Загалом в громаді діяло 18 волонтерських штабів. Як результат, у 2024 році була прийнята окрема програма розвитку та підтримки волонтерства.

Важливим елементом молодіжної інфраструктури є Центр науки Тернополя, заснований у 2017 році. Це простір, який поєднує освіту, науку та інтерактив. Тут можна не лише навчатись, а й досліджувати та експериментувати. Центр став переможцем кращих практик молодіжної роботи, ключовий проєкт «Наукові пікніки», який проводять з 2013 року, який передбачає і профорієнтацію в тому числі. І, власне, якраз ідея його це показати, що наука може бути цікавою через нові експерименти і теорію.

Я щиро дякую всім партнерам за співпрацю, щиро дякую за увагу. І якщо у вас будуть запитання, я радо відповім. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Христино.

Я хочу сказати, що ну бажання всіх присутніх показати, розповісти і поділитись досвідом, і це дуже важливо, дуже важливо. Але я хотів би, щоб

три речі ви розуміли. Перше, ми працюємо онлайн, офлайн, а онлайн працює ще більше 200 наших колег по всіх областях. Це раз. Ну тобто їм цікаво.

Друге, ми отримали всі ваші, комітет Верховної Ради і міністерство, ми, до речі, відпрацювали і опрацьовуємо всі ваші звіти і ваші інформаційні повідомлення стосовно роботи. Це два.

І третє, в зв'язку з тим, що ви ж знаєте, що потужний американський президент зі своєю адміністрацією скоротив всі фінансові видатки на наших партнерів і друзів, які у свій час фінансували нам і допомагали Верховній Раді проводити слухання, зустрічі, це була USAID, і його сьогодні з нами немає. Мого друга Мартіна я бачу тільки іноді на спортивних майданчиках, коли він приходить. Тому в нас працює сьогодні центр комунікації Верховної Ради, а там трошки обмежена система входу/виходу. Добре? Тому, будь ласка, у нас десь 3 години є, ми повинні встигнути. Дякую.

Ще у мене питання до секретаріату. Скажіть, будь ласка, у нас тільки один екран? Колеги, які сидять справа, вони дивляться по моїх зрачках, так? Ну я розумію, вони намагаються щось зрозуміти. справа в тому, що тут Матвій Вікторович все знає, йому, може, і не обов'язково дивитися. Може, так якось повернути його туди? Да, розверніть. Бо я так відчуваю тиск на очі, розумієте? Але все ж таки я не зможу всім все показати. Давайте так. Отак вам щось буде видно? Ну нам видно.

(Загальна дискусія)

ГОЛОВУЮЧИЙ. Поїхали далі. Зараз я надаю слово аналітику з питань розвитку молоді, молодіжної політики та розбудови партнерства. Це у нас відноситься до Організації Об'єднаних Націй в Україні, да? Мається на увазі, ПР це що? Вибачте, у мене стоїть ПРООН.

ПИШНЄВА С. Програма розвитку ООН в Україні.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А, програма розвитку. Ну добре.

(Загальна дискусія)

ГОЛОВУЮЧИЙ. І підготуватися Марії Бейгель. Добре?

Будь ласка.

БЕЙГЕЛЬ М. Дякую.

Вітаю, шановні члени комітету. Приємно бачити всіх наживо. Чудова унікальна можливість поспілкуватися. І хочу презентувати дуже коротенько, не презентувати, а наголосити, що існує дослідження «Вплив війни на молодь України». Вже колеги з Міністерства молоді та спорту послали на нього в своїй презентації. Це репрезентативне статистичне щорічне дослідження, яке вимірює імпакт вплив війни в різних аспектах: міграційні настрої, громадянська участь, озвучена волонтерська активність. Дуже широке репрезентативне дослідження в різних областях України (від 14 до 35 років) до вашого використання для планування роботи і для створення схожих досліджень у своїх громадах, щоб порівнювати з національним виміром.

Програма розвитку ООН працює дуже активно в кроссекторальному напрямку. І хотіла б підсвітити те, що розповідали і пані Ірина, і пан Руслан, пані Христина про необхідність залучення молодих ветеранів в сектор молодіжної роботи. В нас є унікальний кейс взаємодії цих двох сфер у розробці курсу, спеціалізованого курсу «Молодіжна робота з ветеранами і ветеранками». Саме тут ми поєднали досвід спеціалістів з ветеранської сфери, ветеранської політики, молодіжної сфери, психоедукації, як поєднати всі ці сфери, як паралельно рухатися по треках і як їх поєднати, підсилити і створити екосистему, де і ветерани себе почувають почутими, з повагою, з пошаною, з

вдячністю до досвіду, який перейнятий молодими людьми, і також вони можуть навчитись чомусь і у молодих людей.

І хочу підсвітити ту програму, про яку згадувала пані Ірина, мені здається, «ВідНОВА:UA», яку роль вона відіграє в майбутньому України. Це вже тепер національна програма. Ми працюємо активно над порядком реалізації, щоб місцеві влади змогли закладати бюджети. Ми неймовірно вдячні Міністерству молоді та спорту України, всій команді, які працюють над цим.

Прошу також звернути вашу увагу, які можливості є на місцевому рівні для виділення бюджету на цю програму, бо ця програма може надати можливість молодим людям дійсно відчувати, як вони можуть бути дотичними до створення цих просторів. Ці молодіжні простори, про які згадують, що там не так багато людей, я вже по дослідженнях побачила, це саме тому, що немає відчуття долученості до них. Якщо людина вже роками щось будує, вона відчуває відповідальність і вона набагато більше в мотивацію входить до тих просторів і відчуває, що так, я дійсно щось можу змінити в цій громаді. І Програма «ВідНОВА:UA» якраз має 67 існуючих молодіжних просторів і центрів в Україні, де молоді люди є відповідальними коавторами цих просторів. Зверніть, будь ласка, увагу на це.

Також хочу підсвітити напрям, про який трішечки ми сьогодні згадували: стажування молоді в органах місцевого самоврядування. Це є і в програмі «Молодь України – 20230». Але також я акцентую особливо для глядачів онлайн, слухачів: якщо у вас є політична воля вписувати ці програми в програму місцеву, будь ласка, користуйтеся цією можливістю в Національному агентстві державної служби.

Починається тривога до відома онлайн. Будь ласка, будьте в укриттях, кому потрібно.

НАДС активно промотує методологію із залученням молодих людей на публічну службу. Програма розвитку ООН розробила дуже схожу. Будь ласка,

якщо вам потрібні рекомендації, як впроваджувати такі програми, у нас є досвід залучення 103 людей в 20 громадах. Це дуже успішний досвід. Більше 10 людей були працевлаштовані, ще 20+ перебувають в пулі резерву, в кадровому резерві цих ОМС.

Дякую велике за увагу. Будемо раді співпрацювати на місцевому і національному рівні. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Софіє. Дякую вам.

Ну, що стосується тривоги, я хочу сказати, що це якраз про те, що я казав по часу, тому що тут приміщення, воно якраз в цих будівлях і використовується. Тобто якщо у нас буде ставати трошки більше учасників слухань, то ви не дивуйтесь. Добре? Ну по ходу. Тому що, якщо тривога, вони повинні всі, хто тут працює, в цьому будинку, це їх місце для перебування під час тривоги.

Будь ласка, пані Марії Бейгель даю слово. І підготуватися Василю Івановичу.

БЕЙГЕЛЬ М. Добрий день. Дуже рада бути сьогодні тут. Мене звати Марія Белла Бейгель, я представляю Національну раду з питань молоді, а також молодь Харківщини.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вибачаюсь, я трошки неправильно сказав подвійне ім'я: Марія Белла, да?

БЕЙГЕЛЬ М. Нічого страшного. Марія Белла, так, подвійне ім'я, така історія.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я просто бачу, Марія Белла, немає прізвища, я думаю, може, забули щось написати. Я вибачаюся.

БЕЙГЕЛЬ М. Б. Нічого страшного, все добре.

Хочу, перше, зазначити, що у 2026 році почала діяльність наша Національна рада з питань молоді і в результаті двох засідань ми вже маємо 10 робочих груп: молодіжна робота та волонтерство, економічна спроможність молоді, інституційна підтримка, міжнародна та європейська співпраця, підтримка фізичного та ментального здоров'я молоді, безбар'єрність та доступність для молоді, доступне житло для молоді, освіта, учнівське та студентське самоврядування, утвердження української національної та громадянської ідентичності, аналітика та дослідження. Тобто всі ці робочі групи відповідають в принципі пріоритетам молодіжної політики, які визначені міністерством.

У межах моєї молодіжної такої робочої групи, яка називається молодіжна робота та волонтерство, першочерговим є дослідження та висвітлення питання належного статусу молодіжних працівників в Україні. Хочу підсвітити таку проблему. Окрім того, що я членкиня Національної ради з питань молоді, я представляю молодіжних працівників, бо сама працюю завідувачкою Молодіжного хабу у Харкові, хаб «ЛІТЕРА». І ми знаходимося на базі культурної установи. І, на жаль, є така проблематика, що сьогодні значна частина фахівців, які фактично працюють у молодіжних центрах і просторах на базі закладів культури чи освіти, не можуть бути офіційно працевлаштовані як молодіжні працівники та оформлюються на посади бібліотекарів, педагогів, методистів чи інших працівників. Це проблема, це впливає на роботу, на сприйняття колективом. І це висвітлюється не тільки на рівні мого, наприклад, хабу, а я, скажімо так, відчуваю це і від інших молодіжних працівників, знаю їхні погляди на це. Тому наша робоча група буде займатися висвітленням цієї проблематики. І я акцентую сьогодні у своєму виступі також на цьому, скажімо так, таку проблему.

Надалі ми будемо розробляти положення наших робочих груп Національної ради з питань молоді. У червні буде наступне засідання. Тому сподіваємося більш так інституційно підійти до нашої роботи.

І друге доповнення, таке просто як ідея, тому що сьогодні всі ми в синергії працюємо на благо нашої молоді, є така ідея щодо аналітики. Сьогодні ми почули дуже класну і ґрунтовну аналітику від НУМО, а також від міністерства, і дійсно цікаво дізнаватися, які запити та потреби є у молоді. Але, на жаль, через те, що існують різні донорські організації, точніше, це дуже добре, але є таке розпорошення аналітики, тобто у нас немає якогось чіткого аналітичного погляду на те, що відбувається з молоддю. Є різні дослідження, різні вікові категорії, але чогось єдиного, можливо, бракує. Тому є така ідея в розробці, можливо, колеги також доповнять, створення такого національного аналітичного центру молодіжної політики як відкритої платформи для координації досліджень, узагальнення даних та підготовка рекомендацій у сфері молодіжної політики. За даними, які я знайшла, в Україні існує молодіжний центр політики та інформації, але, на жаль, про його діяльність висвітлено мало. Нам потрібно якось нашу таку синергію об'єднати і зробити спільні дослідження, а також випрацювати механізм покращення аналітики і також механізм її, скажімо так, оцінки, чи дійсно вона дієва, чи зроблена вона за всіма критеріями. Це такі дві проблеми, які хотілось би підсвітити і представити сьогодні на такій доповіді.

Дуже дякую за роботу і за підтримку молоді. Це неймовірно надихає.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам, Маріє Белло.

Будь ласка, Василю Івановичу. І підготуватись Олені Біланіній. Будь ласка.

МОКАН В.І. Дякую, Андрію Анатолійовичу, я дуже тезово скажу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. У нас онлайні Олена.

МОКАН В.І. Актуальна проблематика – про становище молоді, і безумовно, що один із викликів, який в майбутньому нас чекає, це повернення молоді з-за кордону, але я, користуючись нагодою, хотів би подякувати тій молоді, яка залишається в Україні. Це, мені здається, надважливо, і ми маємо всі разом знаходити ті рішення, які будуть мотивувати молодь працювати, жити і створювати сім'ї, народжувати дітей саме в Україні. Це наше, напевно, пріоритетне завдання. Дякую вам всім, хто тут.

Друге питання. Поряд з безпекою і проблемами, і це стосується працевлаштування, роботи і фінансового забезпечення молоді, соціологія фіксує також і великий запит молоді на співучасть і вплив на рішення, які приймаються як на центральному, так і на місцевому рівні, і в цьому ми могли переконатись і на прикладі, що говорили по Тернополю і по Харкову. Ми от з колегою по комітету Ольгою Саладухою були минулого тижня, зустрічались з активною молоддю в Кам'янці-Подільському на Хмельниччині. Також підтверджую, що є великий запит. Знову ж таки, наше завдання розширювати ті інструменти і механізми, які б давали можливість молоді реалізовувати цей запит на практиці.

Дуже хочу підтримати той блок проблемних питань, які озвучила Ірина Наумівна, з приводу освітніх проблем. Дещо здивований, може, є десь в онлайні, що немає присутнього представника Міністерства освіти і науки. Мені здається, що це також ключове міністерство в рамках розвитку молоді в Україні. І ми маємо, справді, розширювати і можливості здобуття вищої освіти, і не ускладнювати умови. Бо це дійсно є одна з причин, яку молодь називає стосовно виїзду за кордон. Тому підтримуємо не просто цю дискусію, а й напрацювання конкретних рішень.

Ще одне питання, житло. Дякую, що присутній тут пан Микола Марчук. У мене пропозиція, прохання до вас, Андрію Анатолійовичу, давайте на

найближче засідання комітету в рамках парламентського контролю внесемо це питання. Наскільки мені відомо, є певні думки і пропозиції, які можуть, скажімо так, бути обговорені, і дати можливість зробити спеціалізовані певні програми у майбутньому, давайте це обговоримо на комітеті, актуальна проблематика.

Ну і ще одне питання тезово, це ризики і проблема, масштабна проблема, як на мене, це вплив ворожих спецслужб на нашу молодь, на наших підлітків. Я дякую, Андрію Анатолійовичу, що ми вже піднімали це питання разом зі Службою безпеки України, проводили спеціалізоване засідання на цю проблематику. І, користуючись присутністю тут міністра молоді і спорту та співголови Координаційної ради, я ще раз повторю ту пропозицію, яку я вже озвучував, давайте ми також проведемо спеціалізоване засідання Координаційної ради з питань ідентичності на цю тему, тому що це кроссекторальна проблема і потребує діалогу та напрацювання спільних рішень між різними міністерствами і відповідно органами. Ми маємо реагувати на цю проблему. Звертаюся з таким проханням: на найближче засідання організувати.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Василю Івановичу.

Я хочу сказати, що ми, так, дійсно, на базі нашого комітету, ну так вирішив Голова і Перший віцеспікер, направили на нас, напевно у зв'язку з тим, що Голова має досвід роботи зі Службою безпеки України, то, ви знаєте, ми місяць проводили робочі групи і напрацювали дуже серйозні матеріали, пов'язані з захистом дітей, і профілактикою оцієї боротьби з грабуванням молоді і підлітків для виконання терористичних актів, для виконання будь-яких, там, дій, пов'язаних з, значить, з нанесенням шкоди людям, безпеці і таке інше. Тобто в цьому плані ми відпрацювали і, скажемо так, навіть не

обурювався на нас Комітет з питань безпеки, оборони і розвідки, вони визнали, що тут ми дещо можемо, дійсно, попрацювати прогресивно.

Дякую.

Будь ласка, я хотів би звернутись до онлайн-слухачів. Там у нас є Олена Володимирівна Біланіна. Вона голова Громадської спілки «Національна молодіжна рада України». Будь ласка, якщо ви нас чуєте, я вам даю слово. Підготуватись пану Марчуку Миколі.

Будь ласка.

БІЛАНІНА О.В. Вітаю. Дякую гарно за надане слово і завчасно перепрошую за можливі перебої із зв'язком, наразі я в Брюсселі.

Сьогодні було озвучено дуже багато гарних і важливих показників, і я буду намагатись не дублювати і озвучити тезово свої думки і рекомендації. Я би хотіла нашу увагу зацентувати на такому показнику, як відсоток міграційних настроїв серед молоді. Як ми знаємо, ще до початку повномасштабного вторгнення вони плюс-мінус коливались 60-70 відсотків і, на жаль, з початком повномасштабного вторгнення вони відповідно не змінилися. І як було зазначено вже і в дослідженні, які нещодавно представляла команда Міністерства молоді та спорту спільно з ПРООН в Україні, близько двох мільйонів молодих людей, які наразі проживають в Україні, мають далі ці міграційні настрої, і стільки ж молодих людей, близько двох мільйонів, які наразі з числа зовнішньо переміщених осіб, вони готові повернутись до України. Як було слушно зазначено пані Уляною, на жаль, цей відсоток у порівнянні з попередніми роками знизився, але все ж таки погодьтеся, що 2 мільйони це велика кількість молодих людей, які щиро готові працювати на благо нашої країни і активно взаємодіяти. В результаті неодноразових спілкувань між категорією молоді, яка має міграційні настрої і яка перебуває за кордоном, якщо так узагальнити, є два моменти, які найбільше їх хвилюють. Це розуміння і відчуття того, що вони потрібні

державі, і про те, що вони мають тут достатньо можливостей для реалізації свого особистого і професійного потенціалу. І саме тому я би хотіла порекомендувати нам додатково звернути увагу на три такі моменти.

Перше, це економічна спроможність молоді людини. І тут я би хотіла зазначити три підпункти. Перший, це реалізація молодіжної гарантії. Я хочу подякувати команді Міністерства молоді та спорту зокрема за те, що вони якісно допомагають молодіжним лідерам і лідеркам активно долучатися до профільної робочої групи, і зокрема вчора і позавчора тут в Брюсселі ми з колегами зі Східного партнерства говорили про те, які ще практики, які ще практичні інструменти ми можемо перейняти одне в одного, для того щоб допомогти зменшити рівень молодіжного безробіття і зокрема більше сприяти в тому числі і самозайнятості молоді.

Тут також я би хотіла підкреслити важливість масштабування таких практик, як програма формування у молоді культури підприємництва, зокрема і соціального, і тут знову ж таки завдяки команді міністерства і команді ПРООН в Україні стартувало це навчання. Наразі вже відбуваються перші пілотні тренінги. І я би тут хотіла теж зазначити важливість більше залучати представників Державної служби зайнятості. От зокрема позавчора тут в Брюсселі пані Юлія Жовтяк, вона підписала як керівниця нашої служби зайнятості зі своєю колегою з Молдови Меморандум про співпрацю. І так само це теж буде допомагати відчуттю, що наші молоді люди за кордоном будуть знати, що вони дійсно потрібні Україні і Україна теж буде докладати навіть на відстані додаткові зусилля для того, щоб підтримувати з ними зв'язок. І так само мало людей знають, що центр зайнятості це не лише про можливість пройти перекваліфікацію, але так само можливість отримати гранти на відкриття власної справи. Як показує практика, дуже невеликий відсоток молодих людей знають про такі можливості ну і відповідно ними користуються.

Ще один момент, який би я хотіла підняти, це питання ментального здоров'я. Воно вже сьогодні неодноразово звучало, але я би так само хотіла більше наголосити саме на підтримці молодіжних працівників і працівниць, лідерів громадських організацій, лідерів, які активно працюють з молоддю. Великий відсоток молодіжного активу вже багато років перебуває в сильному вигоранні, що також позначається на їхній можливості якісно взаємодіяти з молодими людьми, особливо з віддалених громад і сільських громад, і тут я би хотіла сказати, що такі програми, як, наприклад, запропонувала команда Ради Європи в Україні, молодіжна робота, інформована про ... (*нерозбірливо*) вона дуже цінна і тут важлива окрема підтримка Всеукраїнського молодіжного центру і Асоціації молодіжних працівників України, які активно допомагають максимально масштабувати ці гарні рекомендації іншим молодіжним лідерам і лідеркам на практиці.

І третій момент, я би хотіла зазначити такий пункт, як системна комплексна підтримка молодіжних громадських організацій, молодіжних рад і інших консультативно-дорадчих органів, в тому числі і ті, які працюють за кордоном. Тут я безмежно хочу теж подякувати тим міжнародним партнерам, і ЮНІСЕФ, і ПРООН, і ГІС, і є багато інших, які розробляють спільно і з міністерством, і з іншими партнерами системні програми підтримки зазначених об'єднань громадських молодіжних організацій, тому що це насправді дає дуже гарні результати.

І так само я би хотіла відмітити створення підтримки, мережі підтримки, зокрема і молоді за кордоном, у вигляді хабів, Unityhub, наприклад, та Центр єдності українців, зокрема от 15 квітня в Берліні відкрився перший такий центр, і я вважаю, що це теж буде дуже гарним таким знаком нашої готовності підтримувати нашу молодь, і особливо це дуже сильна буде підтримка тих молодіжних організацій і ініціатив, які активно працюють за кордоном з числа нашої діаспори, молоді з числа зовнішньо переміщених осіб, для того щоб вони, знову ж таки, відчували наш зв'язок з ними.

І третє. Я би хотїла теж зазначити про Український молодїжний фонд, сьогодні неодноразово відзначали їхню активну підтримку, і ми всі маємо великі прагнення і очїкування від них, але я знаю, що фонд має дуже багато планів, вони дуже багато працюють.

Але тут напевно я би вкотре хотїла сказати, що сам фонд теж потребує багато підтримки, тому що, якщо я не помиляюсь, Миколо, можливо ти мене виправиш, наразі у них працює лише 10 осіб. І погодьтеся, що виконувати такий шалений об'єм роботи, і ми знаємо, що роботи буде більше, доволі непросто. Тому якщо би ми могли знайти спільні механізми по розширенню штатки, як-то кажуть, так, кількості колег і колежанок, які могли би увійти до складу фонду, я думаю, що це могло би сприяти ще більшій кількості підтримки, яку вони могли надавати. Так як Ірина Наумівна зазначила про важливість не лише молодїжним активістам і активісткам знати про діяльність фонду, але й тим людям, які проживають у віддалених громадах, тому я думаю, що це могло би теж додатково сприяти глобально більшій включеності молоді, тому що станом на зараз все одно близько лише одного відсотка молоді активно долучається до громадської діяльності, відповідно більше сприяти соціальній згуртованості, ну і в цілому сприяти тому, щоб ті рекомендації і принципи Національної стратегії з розвитку безбар'єрного простору в Україні, вони ще швидше втілювалися в життя на практиці.

Дуже дякую вам за увагу. І передаю вітання з Брюсселя.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Олено.

Ну відчувається, що ви або скучили за українським гуртом, або ви просто там постійно говорите англійською мовою, то вам хотїлося просто українською так поговорити і розказати нам. Дуже дякую вам. Це так я трошки, щоб тут була у нас така атмосфера, знаєте, молодїжна, то ми так трошки шуткуємо. Дякую.

Колеги, я хотів би зараз надати слово Миколі Валерійовичу Марчуку. Це голова правління Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву».

І підготуватись пані Оксані Личковській.

Будь ласка.

МАРЧУК М.В. Доброго дня, шановний Андрію Анатолійовичу. Доброго дня, всі присутні. Шановні колеги, шановні народні депутати, пане міністре! Я сьогодні представляю установу, яка безпосередньо є виконавцем державних житлових програм. Ми сьогодні маємо в своєму арсеналі 4 програми, які чітко сфокусовані на підтримку молоді, а також працюємо з міжнародними партнерами, працюємо з органами місцевого самоврядування, 47 міських програм чітко сфокусовані на підтримку молоді і дають можливість саме молодим сім'ям, самотнім молодим громадянам завдяки цим механізмам отримати доступ до житла і отримати іпотечні кредити або отримати компенсацію відповідно так, як це зазначено в цих програмах.

Дуже прикро сьогодні констатувати те, що ми бачимо у відповідних дослідженнях, пана Уляна нам сьогодні показала те, що за останніх 2 роки втричі зменшилось бажання у людей повертатися назад в країну. Тобто та молодь, яка сьогодні їде за кордон, вона дуже швидко інтегрується в тих умовах, яких вона живе, і це бажання відповідно зникає.

Також ми бачимо, що за такий же період зменшилася втричі народжуваність, і це говорить про те, що сьогодні вкрай важливо створити такі умови молодим сім'ям, молодим громадянам, для того щоб утримати хоча би на такому показнику відповідно нашу демографічну ситуацію. Тому що вже сьогодні ми розуміємо ті ризики, з якими ми будемо стикатися в найближчі роки. Сьогодні це буде впливати як на відновлення країни, так і в її майбутньому на конкурентоздатність і на інші певні фактори.

Що стосовно забезпечення житлом і тих програм, які ми реалізуємо, ми сьогодні вже неодноразово про це говорили. Дуже прикро, що програма пільгового молодіжного кредитування, вона не фінансується з 2015 року, не виділяються кошти з державного бюджету, і сьогодні забезпечення йде на рівні місцевих бюджетів, на рівні статутного капіталу фонду, і в принципі це значно обмежене фінансування, і ми не можемо говорити про показники, тому що це сотні кредитів, які видані за рік. Це дуже мало для того, щоб підтримати сьогодні молоді сім'ї, одиноких молодих громадян. При цьому фокус зроблений на інших категоріях громадян, на соціально вразливих і менше уваги приділяється саме молоді. І це треба однозначно змінювати і треба відновлювати можливість молодим сім'ям цього доступу до пільгових іпотечних програм, до програм, які дадуть їм можливість вирішити своє житлове питання.

Що ми маємо сьогодні в цій програмі? Ми маємо сьогодні чітко нормативну діючу базу, яка на сьогодні затверджена постановами Кабінету Міністрів, ми сьогодні маємо реєстрові переліки молоді, які сьогодні мають певні пріоритети по певних категоріях громадян, які сформовані, і люди очікують на таку пропозицію. Ми сьогодні маємо виконавця, який вже багато років це робить, і ми сьогодні маємо найдоступніші умови такого кредитування, таку пропозицію. Це невисокі перші внески, це фіксована відсоткова ставка на рівні 3 відсотки і це довгий термін кредитування – 30 років, що робить цей кредит максимально доступним для молодих сімей, для тих, хто не має високих статків, і зможуть ним скористатись.

Більше того, програма пільгового молодіжного кредитування, вона націлена не тільки на підтримку молодих сімей та надання їм такої можливості, вона сьогодні націлена на те, щоб покращити саме демографічну ситуацію, тому що має відповідні пільги для тих сімей, в яких народжуються діти. Перша дитина в родині і кредит стає безвідсотковим, друга дитина в родині – це 25 відсотків списання тіла кредиту, і третя дитина в родині – це 50

відсотків списання тіла кредиту. Тобто ми маємо всі необхідні моменти, які дають можливість, щоб ця програма існувала. Не маємо тільки ключового і мабуть найголовнішого – не маємо достатнього ресурсу. Але ми при цьому сьогодні бачимо і інші моделі підтримки інших категорій громадян і можливо в тих проявах, де і не кожна ця підтримка має своє цільове значення, і її отримують не ті, хто на це дійсно потребує. Тому сьогодні треба підняти питання і відновити молодіжне пільгове кредитування, щоб зробити доступ відповідно для цих сімей.

Також я хотів ще сказати, що основою цих всіх програм, програми забезпечення молоді житлом є Державна програма забезпечення молоді житлом, яка в цьому році добігає свого кінця, і вкрай важливо, щоб ця програма була підтримана, тому що це буде відповідний сигнал для молоді, що держава не відмовляється від своїх зобов'язань і бачить молодь своїм стратегічним партнером. Також це буде основа для продовження вже тих діючих програм, які ми сьогодні реалізуємо.

Тому хочу звернутися до комітету Верховної Ради України і просити здійснити рекомендації Кабінету Міністрів щодо продовження дії Державної програми забезпечення молоді житлом, відновлення фінансування програм пільгового молодіжного кредитування та інших фінансово-кредитних механізмів, які мають за мету підтримання саме молодих сімей.

І також хотів би просити комітет дати відповідні рекомендації органам місцевого самоврядування, щоб ті найкращі практики, які сьогодні є, були використані в роботі ОМС, щоб ті програми, які сьогодні є на місцях, вони були не тільки задекларовані, але й були відповідно профінансовані, щоб таку можливість надати як на державному рівні, так і на рівні громад сьогодні.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Миколо.

Так, зараз я хотів би надати слово, як і попереджав, будь ласка, пані Оксана Личковська. Так? Чудово.

А підготуватись Юрію Петровичу Єленічу.

Будь ласка.

ЛИЧКОВСЬКА О. Я щиро вдячна бути з вами. Дякую за цю можливість та за підтримку молоді. Я представляю молодь мусульман України, яка об'єднана в різних організаціях, зокрема Ліга мусульманок України, Конгрес мусульман України та Духовне управління мусульман України «Умма».

Важливо також зазначити, що невід'ємною частиною мусульманської спільноти України є кримські татари, корінний народ України, який має глибоку історію, культуру та традиції на цій землі. В наш час особливо важливо залишатися об'єднаними незалежно від релігії чи національної приналежності. Саме єдність сьогодні є нашою силою. Ми працюємо в різних напрямках – від освітніх і культурних ініціатив до соціальних, гуманітарних та міжрелігійних проєктів.

Наша діяльність спрямована на розвиток молоді, зміцнення діалогу в суспільстві та підтримку тих, хто цього потребує. Наша молодь є невід'ємною частиною українського суспільства. Представники нашої спільноти сьогодні обороняють нашу Батьківщину в різних точках України, долучаються до волонтерської діяльності та працюють задля спільної перемоги. Ми є частиною цієї країни, її сьогоднішнього та її майбутнього. Наша діяльність спрямована на розвиток молодіжного середовища через поєднання культурних, освітніх та соціальних ініціатив. Ми працюємо на перетині культури, релігії та молодіжної політики, створюючи простір для відкритого діалогу, взаєморозуміння та співпраці між різними спільнотами. Важливим напрямом нашої роботи є розвиток міжкультурного та міжрелігійного діалогу серед молоді. Через зустрічі, форуми та освітні заходи ми сприяємо подоланню стереотипів, формуванню поваги до різноманіття та зміцнення

єдності в українській спільноті, що особливо є актуальним в умовах сьогодення. Окрему увагу ми приділяємо соціальним ініціативам, зокрема підтримці внутрішньо переміщеним особам, молоді з вразливих категорій та сімей, які постраждали від війни. Через гуманітарні проєкти, спільні заходи та підтримку громади ми формуємо середовище взаємодопомоги та відповідальності.

Значною складовою нашої діяльності є розвиток жіночого лідерства та підтримки самореалізації молодих жінок. Ми працюємо над створенням можливості для їхнього розвитку, поєднуючи традиційні цінності із сучасними підходами до освіти, кар'єри та громадської активності. Також ми активно долучаємося до волонтерської діяльності та підтримки українського суспільства в умовах війни, зокрема через допомогу військовим, участі в гуманітарних ініціативах та формування патріотичної свідомої молоді.

Важливо підкреслити внесок мусульманської спільноти у захист і розвиток України як невід'ємної частини єдиного суспільства. Крім того, наша діяльність має вимір культурної дипломатії. Ми сприяємо розвитку міжнародних зв'язків, представляємо Україну у взаємодії з мусульманським світом та формуємо позитивний імідж держави на міжнародному рівні. Важливо, що наша команда має фахівців, які володіють іноземними мовами, зокрема арабською та іншими, що дозволяє ефективно комунікувати з міжнародними партнерами, залучати підтримку з різних країн та доносити правдиву інформацію про події в Україні до міжнародної спільноти.

Таким чином, наша робота спрямована на формування активності свідомої та відповідальної молоді, яка є частиною українського суспільства, поділяє його цінності та бере участь у його розвитку.

На завершення я хочу зазначити, що ми завжди відкриті до співпраці та нових спільних ініціатив. На базі наших ісламських культурних центрів ми регулярно проводимо екскурсії, освітні зустрічі та відкриті заходи, спрямовані

на знайомства з культурою та традиціями «Мусульмани України». Будемо щиро раді бачити вас серед наших гостей та партнерами у спільній роботі.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Оксано.

Будь ласка, я надаю слово зараз начальнику Управління політики національного спротиву Міністерства оборони України Юрію Петровичу Єленічу. А підготуватись Антонюк Діані. Дякую.

ЄЛЕНІЧ Ю.П. Доброго дня, шановні колеги, пане голово, пане міністре! Сьогодні питання ролі молоді у забезпеченні національної безпеки і оборони України набуває особливої ваги. В умовах тривалих викликів трансформації сектору безпеки та оборони ми маємо усвідомити: майбутнє держави безпосередньо залежить від того, наскільки ефективно ми залучаємо, підтримуємо та розвиваємо молоде покоління.

Молодь – це не лише кадровий потенціал, це джерело нових підходів, інноваційного мислення та швидкої адаптації до змін. Сучасні безпекові виклики потребують не тільки сили і витривалості, а і високого рівня технологічної обізнаності, аналітичних здібностей і креативності. Саме ці якості притаманні молодим фахівцям, які вже сьогодні здатні посилювати спроможності сектору безпеки і оборони.

Важливо створювати умови для системного залучення молоді через освітні програми, кадрові резерви, стажування, розвиток військово-патріотичного виховання та підтримки молодіжних ініціатив. Особливу увагу слід приділити формуванню оборонної свідомості та сучасній мілітарній культурі, культурі відповідальності, взаємодії та довіри.

Не менш значущим є забезпечення мотивації. Молоді люди повинні бачити чіткі перспективи професійного розвитку, соціальних гарантій та визначення їхнього внеску. Це формує не лише кадровий потенціал, а і стійку

громадську позицію. Наше завдання не просто інтегрувати молодь у вже існуючі структури, а дати їм можливість впливати на їх розвиток, адже саме синергія досвіду та новаторство створює сильну, ефективну і сучасну систему безпеки.

Хочу коротко окреслити три важливі теми, які ми розвиваємо, а саме: контракт 18-24, вступ до вищих навчальних закладів та підготовку до нацспротиву.

По-перше, Міністерством оборони України було ініційовано «Контракт 18-24», в розрізі Міністерства оборони для нас молодь – це ті, хто до ... *(нерозбірливо)* Цей контракт відкриває для молоді чітку і зрозумілу траєкторію входження в сектор безпеки і оборони, гарантоване грошове забезпечення, соціальний пакет, професійна підготовка, практичний досвід служби, а також виплати як-то заохочувального такого бонусу – до мільйона гривень. Він дозволяє поєднати службу з подальшим освітнім і кар'єрним розвитком, формує дисципліну, лідерські навички, дає реальні можливості для самореалізації. Для держави це підготовлений і вмотивований кадровий потенціал, для молоді – стабільність, досвід і зрозумілі перспективи. Водночас держава адаптує програму запровадження гарантій, зокрема відстрочку після завершення контракту, що робить її більш передбачуваною та привабливою для молоді.

Станом на квітень 2026 року вже там більше 3 тисяч 600 молодих людей підписали такий контракт. Це разом з тим всім тим, хто прийшли добровольцями після 18 років на контрактну службу, було виплачено також цю мотиваційну винагороду в межах політики справедливості.

По-друге, важливою частиною цієї системи стає військова освіта. Також молодь зараз, ми активно виступаємо за те, щоб молодь вступала до вищих військових учбових закладів як безпосередньо, так і після або навіть під час проходження такого контракту, це відкриває для них нові можливості поєднання служби, навчання, отримання освіти, офіцерського звання і

побудова професійної кар'єри у військовій сфері. Ми будемо там модель – служба, освіта, кар'єра, поступово переходить в єдину систему.

Також відносно молода політика підготовки до нацспротиву. Так, політика нацспротиву, в рамках якої ми здійснюємо широке охоплення громадян усіх категорій, але особливий акцент робиться на молодь, підготовка до нацспротиву. 25 березня, дякую народним депутатам, було підтримано законопроект 4826, який системно змінює підхід до підготовки. Що це означає на практиці? Перше, підготовка інтегрується в систему освіти від школи до університету, здійснюється поетапно і з кожним разом підвищується рівень кваліфікації. Вводиться нова дисципліна «Основи національного спротиву». Це замінює колишній формат підготовки – БЗВП – в університетах. Ми пішли назустріч багатьом, можна сказати, студентській та освітянській спільноті, зрозуміли необхідність зміни формату від обов'язкової БЗВП для чоловічої статі до формату більш широкого і менш дискримінаційного, що всі, незалежно від статі, будуть вивчати Основи національного спротиву і вони будуть більше покривати, буде більш широкий формат. Замість формальної підготовки акцент робиться на практичні навички: медицина, безпека, орієнтування, поведінка у кризових ситуаціях.

Також зараз створюється мережа центрів підготовки громадян до національного спротиву. Це вже в рамках, у позаосвітній сфері. Це відноситься більше до неформальної освіти. І ми залучаємо зараз всіх і запрошуємо приєднуватися до добровільної підготовки до національного спротиву. Зараз така мережа розгорнута у всіх областях. План на 2026-2027 роки: масштабувати це до рівня кожного району області. Ми зараз опрацьовуємо відповідні стратегії підготовки громадян до національного спротиву, опрацьовується питання державного фінансування і субвенцій місцевим державним адміністраціям на виконання цих завдань.

Фактично ми переходимо від фрагментарних ініціатив до системної моделі підготовки громадян до національного спротиву.

Шановні колеги, дякую вам за увагу.

Міністерство оборони України відкрите до співпраці та ефективної реалізації державної політики в сферах ідентичності, молодіжної політики, національного спротиву, зокрема у частині залучення і підготовки молоді.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Юрію Петровичу.

Будь ласка, я хотів би надати слово заступнику голови Білицького відокремленого підрозділу ГО «Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки» Полтавської області Діані Антонюк.

А підготуватись Миколі Володимировичу Кобисі.

Будь ласка.

АНТОНЮК Д. Дякую.

Вітаю, шановні народні депутати та учасники комітетських слухань. Мене звати Діана Антонюк і я представляю «Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки», організацію, яка вже 27 років формує культуру безпеки, готує дітей і молодь до дій у надзвичайних ситуаціях та виховує відповідальних громадян.

Наш рух є лауреатом Премії Верховної Ради України «Внесок у розвиток парламентаризму». Ми об'єднуємо понад 80 підрозділів у 22 областях України та у місті Києві. І пишаємося нашими вихованцями, тому що понад 30 із них рятували життя людей, а понад 100 обрали професію рятувальника.

Щорічна доповідь про становище молоді фіксує серйозні виклики: скорочення чисельності молоді, зниження рівня участі, зростання невизначеності та міграційних настроїв. Лише 6 відсотків молоді залучені до громадських організацій, а понад половина взагалі про них не знає. І це не просто про статистику, це ризик для майбутнього країни, тому що саме

громадські організації, вони створюють середовище, де формується активна, відповідальна і стійка молодь.

«Школа безпеки» це практична відповідь на ці виклики. З 2022-го по 2025 рік ми не зупинили жодного напрямку роботи. Наші підрозділи працюють навіть у прифронтових регіонах: у Дніпрі, Харкові, Миколаєві та Запоріжжі. Ми проводимо навчання навіть в укриттях. Наші практичні заняття там теж проходять.

Упродовж цього періоду також ми реалізували всеукраїнські програми, навчальні табори, тренінги та конкурси, спрямовані на підготовку дітей і молоді до дій у надзвичайних ситуаціях. Зокрема три всеукраїнські спеціалізовані дитячо-юнацькі табори «Рятувальник», два семінари-практикуми «Сам собі рятівник», Всеукраїнську акцію «Молодь – за безпечний світ», Всеукраїнський конкурс дитячо-юнацької творчості «Безпека у житті – життя у безпеці». Лише за цей час нашими програмами було охоплено понад 20 тисяч дітей і молоді. Це не теорія, це навички, які сьогодні рятують життя.

Ми працюємо у партнерстві з Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Міністерством молоді та спорту України, Львівським державним університетом безпеки життєдіяльності, закладами освіти, органами місцевого самоврядування. Розвиваємо також і міжнародну співпрацю, зокрема з німецькою молодіжною організацією «ТНВ-Югенд». Наші лідери проходять навчання в Європі і передають ці знання в українських громадах. Тобто ми не просто реалізуємо якусь молодіжну політику, ми її підсилюємо і впроваджуємо на місцях.

Важливо, що державна цільова соціальна програма «Молодь України» вже передбачає розвиток молодіжної роботи, підтримку громадських ініціатив і партнерство з організаціями. Наш запит: щоб ці механізми працювали системно і були реально доступними для організацій на місцях. Щоб дитячі та молодіжні організації могли працювати системно і масштабувати свою

діяльність, необхідно забезпечити стабільну державну підтримку, можливість реалізовувати довгострокові програми, партнерство держави і громадських організацій на всіх рівнях та доступність цих можливостей у всіх регіонах України. Тому наша позиція чітка: дитячі та молодіжні громадські організації мають бути повноцінними партнерами держави. Сьогодні це інструмент стійкості України. І підтримка таких організацій – це інвестиція у безпеку, людський капітал і майбутнє України. Школа безпеки – це діти, які вміють діяти.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам, пані Діано.

Будь ласка, Микола Володимирович Кобися, вам слово. Директор Українського молодіжного фонду. А потім підготуватися – Словік Христина. Будь ласка.

КОБИСЯ М.В. Доброго дня, пане Андрію Анатолійовичу. Доброго дня всім народним депутатам, Міністерству молоді і спорту України, всім суб'єктам молодіжної роботи. Дійсно, Український молодіжний фонд історично в 2026-му запусився, ми запустили 7 конкурсів, з яких уже 6 фактично завершені, і ми отримали 1 тисячу 151 заявку, це рекордно, на ту кількість штатних працівників, які безпосередньо це опрацювають. Відповідно на загальну суму запиту по всіх проектах, які були подані до Українського молодіжного фонду, а це більше 224 мільйонів гривень, на жаль, ми можемо тільки підтримати частину, це до 45 мільйонів гривень, враховуючи в тому числі, що стосується якраз ще одної постанови, яка зараз на етапі розгляду, це інституційна підтримка для молодіжних, дитячих громадських організацій.

В тому числі хочу подякувати народним депутатам України, Міністерству молоді і спорту України, відповідно Кабінету Міністрів України

і всім дотичним, в тому числі, що дійсно історично в цьому році отримано фінансування на молодіжну політику, якраз на молодіжну проєктну підтримку як для дитячих та молодіжних громадських організацій, так і для інших суб'єктів молодіжної роботи. В тому числі історично молода особа віком від 14 до 18 років тепер теж має право отримати фінансування і реалізувати молодіжний проєкт. Ми якраз говоримо про маленькі громади, де або є молодіжна політика на папері, або взагалі її немає навіть на папері, для того щоб дійсно ця молода особа відчула релевантність і можливість спробувати її відновити або реалізувати ту чи іншу ініціативу, яку безпосередньо молода особа в першу чергу хоче ініціювати і реалізувати саме в цій громаді, щоб відчувати себе в першу чергу реалізованою, саме реалізованою в цій громаді і притаманній цій територіальній громаді.

В тому числі ми зараз реалізуємо великий окремий пул: це гранти Президента для малих територіальних громад – до 5 тисяч населення. У нас таких 264 територіальні громади. Відповідно зараз працюємо надінтенсивно і безпосередньо бачимо, що найбільше запит такий є – це якраз створення молодіжних просторів, молодіжних центрів. Тому що досвід Українського молодіжного фонду і команди, моя перша інституція в Україні, яка проїхала за 2025 рік 141 територіальну громаду, і це якраз громади, які були деокуповані, тиллові, прифронтові. І дійсно, комунікуючи з молоддю, як-то кажуть, роботи в полях, молодь після 6-ї години вечора не має можливості десь разом згуртуватись, зібратись, особливо якщо ми говоримо про маленькі громади. Відповідно це номер один був у них запит, тому в цьому ключі і в цьому році ми окремо робили програму, що стосується молодіжного центру і молодіжних просторів усіх рівнів і в тому числі надважливого для Українського молодіжного фонду, і ми якраз над цим працюємо з Українським молодіжним центром, з Міністерством молоді і спорту України. Це не просто, щоб реалізувати молодіжні гранти, а щоб дійсно, після того, як буде реалізований той чи інший молодіжний проєкт, щоб далі сталість була, бо питання сталості

це надважливо якраз в контексті КРІ і використання надмалих ресурсів державного бюджету в першу чергу.

Відповідно в цьому ключі ми теж практично вже, тут дякую міністру молоді і спорту Матвію Вікторовичу, де у чіткому темпі видозмінили постанову, що стосується проектної підтримки, щоб прифронтові територіальні громади в тому числі могли в цьому році брати участь і подаватись як молода особа або як інститути громадянського суспільства, які є зареєстровані в цих територіальних громадах.

В тому числі ми вбачаємо, і на наступний рік будемо окремо робити програму, що стосується прифронтових територіальних громад в контексті співфінансування, бо, на жаль, в них надмало фінансування і не могли вони в цьому ключі подаватись так інтенсивно на ці конкурси, які безпосередньо Український молодіжний фонд в цьому році оголосив, і безпосередньо по статистиці, яку ми зараз бачимо, більше 60 відсотків молоді вперше в своєму житті чують, що таке слово «грант». Відповідно в тому числі ми напрацьовуємо, працюємо над тим, щоб розробити окремий курс, кейс як правильно подавати заявку, як правильно її писати і в тому числі, як правильно подавати, щоб пройти мінімум технічний відбір, максимум експертний відбір і дійсно дати і отримати перспективну реалізацію молодіжного проекту, тому що тільки ми зараз бачимо, що це в рази буде більше підтриманих молодіжних проектів, ніж це було раніше відповідно, і безпосередньо розуміємо і вбачаємо, що запит є і надалі підтримувати і розвивати молодь відповідно, незалежно від того, де вони знаходяться або проживають.

В цьому ключі безпосередньо працюємо і надалі будемо опрацьовувати всі програми, які безпосередньо фонд буде удосконалювати, в тому числі працюємо над тим, як знайти нові КРІ, якісні і кількісні показники, тому що те, що для фонду недостатньо в контексті охоплення і залучення до заходів, відповідно ми хочемо більш обширніше обрати кількісні і якісні показники, щоб програму можна було вимірювати і проект можна було вимірювати на

моменти подачі заявки і в тому числі після того, як цей молодіжний проєкт буде реалізований. Тому будемо всіх дотичних до цього теж залучати і разом робити все те, щоб дійсно молодіжна політика в Україні була не на папері, а на практиці, щоб можна було її відчувати, побачити, пощупати і точно щоб будь-яка молода особа могла зрозуміти, що таке молодіжна політика, як до неї можна бути дотичним, як можна впливати на прийняття рішень на усіх рівнях.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Миколо.

Зараз слово я надаю виконуючому обов'язки голови правління Громадської організації «Українська асоціація молодіжних рад», це Словік Христина Олександрівна. І підготуватися Гейнріх Марії. Будь ласка.

СЛОВІК Х.О. Усім вітання. Шановні колеги, я тут трішки додатково роздаю невеличкий матеріал, для того щоб більш детальніше ознайомитись з контекстом молодіжних рад і яка ситуація у нас станом на зараз існує.

Ще раз хочу представитись: мене звати Словік Христина, станом на зараз я є очільницею правління Громадської організації «Українська асоціація молодіжних рад», тому я щиро вдячна за запрошення та можливість бути голосом безпосередньо молодіжних рад України. У своїй доповіді хочу зазначити 4 основних пункти, про які матиму бажання і насагу поспілкуватися. Перший зокрема аспект – це дослідження та положення про молодіжні ради.

Всі ми чудово знаємо, що ми як громадська організація, починаючи з 2020 року, у партнерстві з Міністерством молоді та спорту України, GAZ, Радою Європи та громадськими організаціями системно досліджуємо розвиток молодіжних рад. Тому саме за цей період сформовано вибірку з 19 молодіжних рад міст, облцентрів, також 21 обласної молодіжної ради та мережі, яка станом на 2023 рік об'єднує 71 молодіжний консультативно-

дорадчий орган. Дослідження показують глибоку трансформацію: 63 відсотки молодіжних рад змінили вектор діяльності, а 62 були змушені перезапустити роботу в нових умовах.

Також дуже важливим аспектом є те, що молодіжні ради змогли перейти від формальних консультативних структур до реальних суб'єктів впливу. 75 відсотків залучені у волонтерську діяльність, 46 відсотків виконували функції гуманітарних штабів, 35 відсотків працюють із протидією дезінформації. Так само ми розуміємо, що з тим формується основна нова роль – це участь у формуванні політик. Значна частина, як і національних, так і обласних, так і місцевих молодіжних рад є безпосередньо ініціаторами адвокацій змін у своїх програмах, у своїх громадах. І також вони подають пропозиції до нормативно-правових актів та законодавства. Згодом я дещо розповім про декілька прикладів, які найбільш актуальні станом на зараз.

Водночас основний насправді виклик, який ми маємо станом на зараз, це інституційна база. Вона не встигає за цією трансформацією. Зокрема 88,2 відсотка молодіжних рад міст-обласних центрів не мають закріплених механізмів інтеграції у систему прийняття рішень, що створює розрив між фактичною роллю рад і їх статусом, тобто формальним і неформальним, наскільки цей розрив є дуже суттєвим.

Також ми усвідомлюємо, що у 2025 році ми як Українська Асоціація Молодіжних Рад додатково зафіксували такі результати. Розширення мережі молодіжних рад та активне включення нових громад до національних процесів. Зростання участі молодіжних рад у розробці та оновленні місцевих і обласних програм молодіжної політики, посилення ролі рад у консультаціях із органами влади, зокрема у процесах підготовки нормативно-правових актів, а також формування запиту на оновлення інституційної моделі функціонування молодіжних рад включно з питанням повноважень, інтеграції та підтримки.

І зокрема теж не менш важливий результат, це те, що стало зростання потреби у стандартах якості роботи, навчанні та інституційній підтримці рад.

Станом на сьогодні наша мережа об'єднує саме дієві молодіжні ради, близько 100, водночас ми чітко фіксуємо: значна кількість саме цих молодіжних рад по країні може і перебуває на різних етапах розвитку і можливостей своєї інституційної підтримки та участі.

Коли ми говоримо про аспект безпосередньо адвокації, у нас станом на зараз існує два аспекти. Перший. За 3 роки адвокаційної роботи спільно з партнерами, зокрема через формати, підтримані GIZ та іншими міжнародними партнерами, ми напрацювали порівняльні таблиці змін і конкретні пропозиції до оновлення положення про молодіжні ради. У цей процес було залучено понад 250 молодіжних рад, які сформували запити на зміни, дещо такого переосмислення моделі функціонування рад, зокрема в умовах війни.

Станом на зараз ми очікуємо дуже важливий аспект, це перехід до наступного етапу – оновлення положення про молодіжні ради. Для цього нам дуже важливо і дуже критично важливо, щоб Міністерство молоді і спорту було готове рухатись разом із молодіжним сектором. Станом на зараз асоціація представлена в усіх 24 областях України, включно з прифронтовими територіями, а керівництво та участь учасників мережі включає представників внутрішньо переміщених осіб. Це справді забезпечує реальне розуміння викликів і дозволяє формувати політики, які відповідають ситуації в країні.

Другий аспект, який я теж дуже б хотіла підсвітити в рамках своєї доповіді, це проєкт порядку надання державної підтримки молодіжним та дитячим громадським об'єднанням. Хотіла б дуже сильно звернути вашу увагу на проєкт порядку надання державної підтримки молодіжним та дитячим громадським об'єднанням, який наразі Міністерство молоді та спорту винесло на громадське обговорення.

Українська Асоціація Молодіжних Рад уже відслідковує ситуацію в секторі, і ми побачили низку викликів, з якими можуть зіткнутися громадські організації у разі ухвалення цього документа в поточній редакції. Саме тому буквально вчора ми мали змогу провести національний діалог із

представниками молодіжних рад усіх рівнів і проговорити усі ризики і виклики, які можуть існувати. До цього обговорення долучилось понад 60 учасників із 38 молодіжних рад з 17 регіонів України, серед яких навіть були три ради національного та 6 обласних рівнів.

За результатами діалогу більшість учасників підтримали позицію асоціації щодо необхідності перегляду окремих положень проєкту порядку, зокрема підпункту 2 пункту 6.

Сьогодні асоціація уже направляє відповідні звернення до Прем'єр-міністра України, Кабінету Міністрів України та Міністерства молоді та спорту. У своїй позиції ми пропонуємо продовжити строк проведення публічних консультацій (відповідно до Закону України «Про публічні консультації» не менше 15 робочих днів), а також організувати відкрите публічне обговорення із залученням усіх заінтересованих сторін. Тобто як і органів державної влади, органів місцевого самоврядування, молодіжних та дитячих громадських об'єднань і експертного середовища.

Декілька основних ризиків, які хотіла би теж підсвітити. Перше. Положення підпункту 2 пункту 6 є надмірно широким і фактично обмежує участь організацій у конкурсі через формальне членство окремих осіб, що не мають наразі управлінського впливу.

По-друге, запропонована редакція може призвести до непропорційного виключення значної кількості активних громадських об'єднань із процесу отримання державної підтримки.

По-третє, обмеження застосовуються до всієї, буквально всієї організації, а не до конкретної особи, яка може мати потенційний конфлікт інтересів, що не є ефективним механізмом його врегулювання.

А також, по-четверте, у поточному вигляді підхід створює дещо значні ризики дискримінації організацій із широкою членською базою, які залучають і працюють з молодими лідерами, експертами та волонтерами. Саме тому ми

щиро наполягаємо на доопрацюванні проєкту порядку із урахуванням позиції молодіжного сектору.

І на останок основний аспект, яким теж хотіла поділитися, це про те, як працюють молодіжні ради за ці роки саме в полях, в середовищі станом на зараз у нас в Україні. Перший аспект. Тут поговорю насправді про значні кльові приклади молодіжних рад. Перша – це Волинська обласна молодіжна рада. Вона змогла реалізувати кампанію зі створення обласного молодіжного центру. Кампанія включала консультації з молодіжними організаціями, відкритий лист до обласної ради, інформаційну кампанію, зустрічі з депутатами та участь у профільних комісіях. І як результат, обласною радою було ухвалено рішення про створення молодіжного центру.

Також є дуже класний приклад молодіжної ради Тячівської міської ради, яка забезпечила включення молоді до процесу стратегічного планування громади через участь у робочих групах, аналіз драфту стратегії та подання пропозицій.

І на останок хочу зазначити приклад ще молодіжної ради Зборова, це Тернопільська область, яка змогла трансформувати волонтерську діяльність у системне рішення. Після серії ініціатив та напрацювань було затверджено велику місцеву програму розвитку волонтерства з передбаченим фінансуванням.

І на останок те, що хочу зазначити, це приклад нашої програми як «Незламна молодь, молодіжні ради», яка була закладена основою для переходу молодіжних рад до адвокаційної діяльності.

Тому в підсумку хочу зазначити, що молодіжні ради станом на зараз є дуже важливим і потужним інструментом для адвокації змін у громадах, а також прикладом того інструменту, який може зосереджувати молодь на різних рівнях – від локального до національного – і це той орган і той інструмент впливу, який потребує значної підтримки для того, щоб поширювати і підтримувати молодіжну політику в Україні зараз.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Христино.

Колеги, у нас залишилося 7 чоловік виступаючих, які записалися, 2 із них в онлайні, 5 в офлайні, які тут присутні. Будь ласка, якщо можна, сконцентруйтеся на основних тезах свого виступу, тому що от 3 хвилини, а виходить 12. Ну тобто нам треба до 17-ої години встигнути, щоб всі виступили.

Дякую.

Колеги, будь ласка, я даю слово пані Марії Гейнріх. І приготуватися Іллі Точеному.

ГЕЙНРІХ М. Дуже дякую.

Добрий день, шановні колеги, шановні присутні. Я представляю сьогодні відокремлений підрозділ Національної молодіжної ради України, а саме Київську міську молодіжну раду. Сьогодні вже мала слово Олена Біланіна. Ми підтримуємо всебічно її слова та її доповідь. І хочемо додати від локального рівня, саме від Київської міської молодіжної ради.

Як я вже зазначила Київська міська молодіжна рада – це об'єднання, місія якого полягає у роботі над формуванням молодіжної політики міста. А також діяльність організації спрямована на створення сприятливих умов для особистісного зростання молодих людей, а також їхнього залучення до суспільно-політичного життя Києва. Ми об'єднуємо різні громадські інституції, студентське самоврядування та учнівське самоврядування. Сьогодні я хотіла би в першу чергу наголосити на учнівському самоврядуванні, адже протягом 2025 року наша команда організувала Money Week Forum, а також підготовку кваліфікованих кадрів офісу неурядових організацій. Саме під час організації другого проєкту ми побачили неабияку залученість неповнолітніх громадян України, а саме віком від 14 до 18 років.

Це найкращий вік, коли неповнолітні громадяни долучаються до учнівських самоврядувань.

Як ми знаємо, у 2025 році відбувалася реалізація курсу «Молодіжний працівник», націленого саме на підвищення кваліфікації та отримання потрібних навичок. Але даний курс передбачає участь лише повнолітніх громадян України.

Зважаючи на ситуацію з відтоком молоді за кордон, про яку сьогодні вже зазначали не один раз, про яку, власне, попереджав звіт 2025 року, це зараз дуже сильно критично відчувається, і ми бачимо, як знижується залученість активу саме середньої ланки, зокрема 25-30 років. Саме це на даний момент підвищує активність підтримки молоді вікової категорії 14-18 років. Тому команда КММР вбачає важливим залучення цих неповнолітніх громадян України та пропонує запровадити або ж аналогічний курс та програму «Міжнародної працівник», але вже для неповнолітніх громадян та реорганізувати курс викладання громадянської освіти в закладах середньої освіти.

Дуже прикро, що сьогодні з нами немає представників Міністерства освіти на науки, бо це було б дуже важливо також і до них звернутися з цим.

Також хотіла би ще сказати і звернутися до пані Ірини Борзової щодо вашого виступу. На даний момент я є першою заступницею в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана, головою фактично студентської академічної ради факультету міжнародної економіки та менеджменту, і ми вбачаємо на даний момент неймовірно низький рівень залученості студентів в першу чергу з їхнього боку, що вони не бачать взагалі перспективи долучення до студентських академічних рад, до громадської діяльності. Вони не бачать ні кінцевого продукту, ні, власне, себе, розуміння процесів та себе в цих процесах.

Тому такі проєкти, як «Молодіжний працівник», підготовка кваліфікованих кадрів, ті, що надають взагалі розуміння молоді, навіщо є

інститут громадського суспільства, на даний момент є одним із найважливіших. Тому від Київської міської молодіжної ради висловлюю думку, що треба займатися дуже сильно популяризацією цих процесів та інститутів громадянського суспільства для студентів та для учнівства зокрема.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Так, пані Маріє, у нас тут, у Верховній Раді, у зв'язку з законодавчим оцим розподілом, законодавчим контролем, ми трошки пересікаємось, «трошки» в лапках, з Комітетом з питань науки і освіти. Ми ні в якому разі не хочемо на себе перетягувати будь-яку ковдру, тому що пані Ірина і всі ми займаємося питаннями молодіжної політики в цілому, скажемо так. Але входити в процес, ну, ми постійно входимо, як казав пан міністр теж, тому що є сьогодні заклад освіти, який теж належить до Міністерства молоді і спорту. Ну, в будь-якому випадку ми приймаємо це, як кажуть, на озброєння, правильно? І я думаю, що з Сергієм, мені з комітетом просто для вас, щоб ви розуміли, з Комітетом з питань освіти і науки дуже легко, тому що пан Бабак очолює? і мало того, що він мій колега, він ще і мій підлеглий по добровольчому формуванню до сьогоднішнього дня («Мрія»), він ходить, у нас чергує і захищає київське небо по ночах. Так що мені іноді легше з ним попрацювати на тому рівні, щоб чогось добитись. Так що нормально. Я думаю, що у нас буде консенсус з цього приводу.

Колеги, я зараз, будь ласка, слово надаю члену Національної ради з питань молоді при Кабінеті Міністрів України, це у нас Ілля Євгенович Точений. А підготуватися Георгію Станіславовичу Пазію. Будь ласка.

ТОЧЕНИЙ І.Є. Вітаю? шановні колеги та колежанки. Дякую за можливість виступати сьогодні на Комітеті з питань молоді та спорту.

Зокрема хотів зазначити і доповнити нашу колегу Марію Беллу Бейгель – члена Національної ради – щодо того, що наші робочі групи, які створені після затвердження першим засіданням Національної ради з питань молоді при Кабінеті Міністрів України, вони також матимуть окремий пріоритет щодо роботи в напрямку підтримки молоді прифронтових територій та тимчасово окупованих територій, тому що ми розуміємо, що це окремі потреби, які варто враховувати, окремі базові потреби і базові умови, в яких молодь знаходиться на цих територіях, зокрема у нас буде розроблено до другого засідання Національної ради до червня відповідний порядок взаємодії з молодіжними радами і зокрема запуску наших робочих груп, тому ми наголошуємо на тому, що будемо точково залучати представників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадський сектор, підприємництво в тих темах, які стосуються відповідно сфери і напрямів робочих груп.

А також зокрема хотів підсилити тезу щодо міграційних настроїв і його зокрема впливу на економічну спроможність молодих людей і економічну спроможність України в майбутньому, тому що ми розуміємо, якщо буде молодь покидати нашу країну, зокрема це буде впливати і на податкове навантаження підприємців і відповідних груп, які сприяють розвитку нашої економіки, і в подальшому буде впливати на економіку в негативному аспекті.

Тому ми тут також підтримуємо рекомендації відповідного комітету Міністерству освіти і науки України щодо кар'єрного консультування в закладах освіти. Це стосується як закладів загальної середньої освіти, так і передвищої фахової і вищої освіти.

А також хотів би наголосити на тому, що є ініціатива щодо проведення регіональних діалогів, тобто обласні діалоги з органами місцевого самоврядування, громадським суспільством на місцях, тому що регіональні контакти ми маємо теж враховувати, не узагальнювати всі національні настрої, тому що ми розуміємо, тут і в статистиці було наведено щодо утвердження української національної і громадянської ідентичності, щодо користування в

побути і на робочих місцях українською мовою, і зокрема настрої того, куди ми рухаємось – в ЄС і в НАТО, скільки молодих людей за це думає і так далі. Зокрема ми говорили про підсилення молоді в селищних та віддалених громадах, тому що з розвитком міст, урбанізації в Україні, це зокрема теж хвилюючі питання, і зокрема реформи освіти, коли у нас відбувається перехід на освіту на 12 класів, це зокрема і об'єднання деяких шкіл у цьому варіанті. І тому відтік молоді такий дуже хвилюючий для таких громад, тому що там зокрема знову ж таки ми беремо до уваги, що у органів місцевого самоврядування, бізнесів і так далі немає такої великої спроможності щодо створення молодіжних просторів і центрів на місцях. І тому нам треба зауважити цей момент і залучати міжнародних донорів і інші бізнеси, великі, середні бізнеси щодо створення таких молодіжних просторів і центрів в цих маленьких містечках, тому що така молодь потім зокрема покидає свою маленьку громаду у велике місто, і села по суті вмирають поступово. Ми не маємо цього допустити, тому що це великий ресурс для розвитку наших територій по Україні.

Також хотів би зазначити про оновлення програми підвищення кваліфікації органів місцевого самоврядування, особливо в контексті прифронтових і тимчасово окупованих територій, тому що ми враховуємо той контекст переміщених органів місцевого самоврядування і відповідних спеціалістів, що працюють з молоддю. Тут треба посилити цифрову взаємодію з молодими людьми, тому що не усюди молоді люди переміщені в одні і ті самі місця. Наприклад, Луганська область, так як я представник Луганської обласної молодіжної ради, у нас близько 13 громад, це 100 тисяч переміщених осіб з Луганської області, це є 10 громад, інші 1 тисяча 300 громад по Україні це з меншою кількістю, менше тисячі людей по громадах. Тобто переміщення дуже хаотичне і не сприяє розвитку молодіжного сектору саме на місцях. Треба посилювати цифрову взаємодію.

І в принципі у мене все. Якщо є питання, то прошу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Євгене.

Будь ласка, керівник Молодіжної ради при Голові Верховної Ради України України Георгій Станіславович Пазій, будь ласка.

ПАЗІЙ Г.С. Вітаю. Вітаю всіх, шановні народні депутати, пане міністре, шановні присутні. Я згідно регламенту пропущу свою передмову, яку я хотів сказати, і перейду одразу до справ. Ми сьогодні бачимо і побачили згідно статистики серйозні виклики: це міграція молоді, це те, що молодь, ви сказали, 54 відсотки не працюють. Але, скоріше за все, вони працюють, але просто неофіційно.

Ми сьогодні бачимо психологічне виснаження молоді, ми сьогодні бачимо неможливість придбати власне житло, ми сьогодні бачимо відкладення створення сімей, ми сьогодні бачимо те, що частина молоді їде з України, частина молоді залишається, але теж важко дуже молоді, яка тут. І ми повинні, звісно, вирішувати ці питання і працювати всі разом пліч-о-пліч щодо цього. І тому я щиро сьогодні вдячний, що відбувається таке обговорення.

Ми як Молодіжна рада при Голові Верховної Ради України активно співпрацюємо по комітетах по всіх цих питаннях. Ми дякуємо вам, Андрію Анатолійовичу, за долучення до вашого комітету нашого внутрішнього комітету Молодіжної ради, в тому числі при реалізації проєкту «Голоси майбутнього». Також ми постійно працюємо над безпосереднім долученням молоді до парламенту і пропозицій по змінах до законодавства від молоді зі всієї України.

Проєкт «YOUTH POLICY HUB». Тут я хочу подякувати всім, хто долучився до створення можливості від Українського молодіжного фонду, народним депутатам, Міністерству молоді і спорту України і, звісно, Миколі Володимировичу, його команді, яка працює ночами, судячи з історії в інстаграмі. Тому ми дуже дякуємо.

І в тому числі Молодіжна рада, якщо ви знаєте, що молодіжні ради можуть теж подаватися на ці проекти тепер, представники яких обрані від молодіжні ради, тому ми обрали представника, який якраз подався на проєкт по «YOUTH POLICY HUB» для розширення проєкту по збору інформації і по законодавчих змінах від молоді.

Тож дякую всім, хто сьогодні долучився. Дякую комітету.

Ми працюємо. Будемо намагатися допомагати. В тому числі хотів зазначити також, що у нас є двоє представників, двоє військових, які працюють теж по профільних комітетах. Ми повинні не забувати про рух ВПО, який дуже потужно зараз працює в Україні, якому теж дуже потрібна допомога, бо це молодь, яка взагалі починає повністю з нуля, молодь, в якій просто прийшли і забрали домівку. І треба, звісно, підтримувати цю молодь. То подякую комітету. Також окремо хочу подякувати Олександрю Санченку за рішення у сфері молодіжної політики.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну він пішов, а наступного разу вже подякуємо окремо.

ПАЗІЙ Г.С. А, я не побачив.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну нічого.

ПАЗІЙ Г.С. Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам.

Колеги, у нас є в онлайні виконавча директорка Національного українського молодіжного об'єднання Подобєд-Франківська Олена Богданівна. Ви мене чуєте? Просто мені подали інформацію, що ви хотіли виступити. Якщо не чує, то, будь ласка, я хотів би надати слово координаторці

Волонтерської платформи та молодіжних програм в ГО «Українська волонтерська служба» Бондаренко Юлія Вадимівна. Будь ласка.

БОНДАРЕНКО Ю.В. Вітаю. Дуже цінно сьогодні знаходитися тут і мати можливість говорити про волонтерство. Ми неодноразово згадували аспект волонтерства і його впливу на молодь, а точніше, формування її небайдужості і відповідального ставлення та ідентичності сьогодні під час доповідей.

У Громадській організації «Українська волонтерська служба» ми працюємо над тим, аби молодь більше знала про волонтерство і допомагала Україні. Робимо ми це через різні молодіжні програми, втілення їх, а також вже тішимося, що для здійснення цієї цілі ми п'ятий рік спільно з Міністерством молоді та спорту розвиваємо онлайн-ресурс «Волонтерська платформа». Він об'єднує волонтерські можливості та організації і створює зручний механізм взаємодії між його користувачами.

Завдяки платформі будь-хто може долучитись до дуже широкого спектру видів волонтерства, і регулярно ми стараємось публікувати можливості, що пов'язані з дуже різними сферами, які зараз є важливими для молоді. Це допомога військовим та ветеранам, допомога дітям з освітніми потребами, літнім людям, а також публікуємо ті можливості, які можуть допомагати молоді урізноманітнити їхнє дозвілля та досвід, зокрема спортивні можливості, культурні.

У 2025 році основними результатами нашого ресурсу в роботі з молоддю стало створення нових послуг, а саме онлайн-курсів та навчальних компонентів. Так минулого року ми створили онлайн-курс, що розповідає за короткий час про основні аспекти волонтерства і вже за цей рік курс пройшло більше, ніж 2 тисячі людей, що є дуже приємним і говорить про те, що актуальною ця тема є для них.

Також минулого року на «Можливості волонтерства» зареєструвалось понад 9 тисяч людей, це 9 тисяч людей, які зареєструвались на «Можливості

волонтерства» в дуже різних містах, а подекуди навіть онлайн, що є також для нас дуже важливим, тому що ми хочемо робити волонтерство доступним і так, аби до нього могла долучитись будь-яка людина, яка незалежно від того, де зараз знаходиться, які можливості має, може розуміти, що її допомога є важливою.

Ми дуже вдячні за підтримку та співпрацю задля розвитку нашого ресурсу і маємо плани та пріоритетні шляхи розвитку ресурсу, який хочемо втілювати протягом цього року, і зокрема нам важливо створювати можливості волонтерства для студентів і допомагати в розвитку студентського самоврядування, тому зараз активно взаємодіємо над тим, аби його розвивати і розвивати питання волонтерства в ньому, а також надавати можливості стажування.

Окрім того, пріоритетним напрямком роботи цього року є можливості для залучення тієї молоді, яка виїхала за кордон, а саме онлайн-можливості волонтерства, яких є дуже і дуже багато на платформі. Тому дуже вдячні за цю підтримку і за можливість сьогодні представити її вам.

Дякуємо вам за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Юліє.

Колеги, у нас в онлайні є ще голова Молодіжної громадської організації «Молодіжна ініціатива міст». Записаний у нас на виступ Сіпєєв Віктор Анатолійович.

Чуєте мене?

СІПЄЄВ В.А. Всіх вітаю.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Так, вітаю.

СПЕЄВ В.А. Шановний Андрію Анатолійовичу, пане Матвію, шановні присутні! Я тоді також спробую дуже коротко з пропозиціями виступити, без якогось прев'ю. Як зазначили пані Уляна, пані Ірина і пан Василь, знову ж таки, дійсно ці документи озвучені мають в собі велику кількість ключових викликів. Але варто, на мою думку, посилити все одно ці рекомендації, які планує випустити комітет за результатами слухання.

Тож, по-перше, пропоную посилити прозорість і доступність Національної ради з питань молоді при КМУ. Потрібно регулярно на сайті КМУ оприлюднювати її плани роботи, порядки денні, рішення та стан їх виконання. В тому числі важливо також передбачати зрозумілий механізм звернення, щоб молодь, молодіжні ради та громадські організації розуміли до кого можна звернутися і як їхній голос може бути донесений до рівня ухвалення рішень.

По-друге, необхідно чітко визначити базові послуги молодіжного центру і функції молодіжних представників. Сьогодні на молодіжні центри покладаються завдання громадянської освіти, волонтерства, профорієнтації, роботи з ВПО, молодими ветеранами і ветеранками, підтримки ідентичності та психосоціальної підтримки. Це потребує не лише приміщення, а й кадрові спроможності, партнерські мережі та належної оплати праці.

По-третє, важливо продовжити визнавати волонтерство, участь у молодіжних проєктах і неформальну освіту як шлях набуття молоддю практичних професійних навичок. У цьому контексті варто позитивно відзначити Український молодіжний фонд, який створює умови для прозорої конкурсної підтримки молодіжних проєктів.

Доцільно також опрацювати механізм підтвердження компетентностей, які молодь здобуває через такі проєкти з урахуванням європейських практик, зокрема підходів Youthpass.

По-четверте, потрібно посилити професіоналізацію молодіжної роботи, створення кваліфікаційного центру у сфері молодіжної роботи, зокрема, можливо, на базі Всеукраїнського молодіжного центру.

Окремо доцільно передбачити механізм зворотного зв'язку в межах програми «Молодіжний працівник». Тут наразі колеги з молодіжного сектору якраз згадували про цю програму не один раз. Наприклад, дорадча або експертна рада могла би допомагати оновлювати зміст програми відповідно до реальних потреб практиків. Останній раз, до речі, дослідження щодо потреб молодіжних працівників і працівниць було проведено за підтримки Ради Європи у 2023 році. То, можливо, є потреба проводити такі дослідження трошки частіше, що не відображено в загальній концепції презентованого документа.

Також потрібно працювати з українською молоддю за кордоном, всі відзначають тут присутні. Як ідея, доцільно розглянути створення українських молодіжних просторів або українських домів для молоді при посольствах або в кооперації з посольствами як осередки збереження української ідентичності, зв'язку з Україною та залучення до молодіжних, освітніх і волонтерських проєктів.

Ну і насамкінець, моніторинг та оцінка молодіжної політики в малих громадах. Її ефективність не можна вимірювати лише кількістю заходів або охопленням соціальних мереж. Важливо оцінювати реальні результати, відповідність місцевих програм потребам молоді, якість роботи молодіжних центрів, участь молоді в ухваленні рішень, набуті компетентності та сталість ініціатив після завершення проєктів на прикладі, як сьогодні пані Христина Білінська презентувала результати роботи Тернопільської міської ради.

Тому окремо від нашої громадської організації надішлемо ще пропозиції для включення в рекомендації слухань комітету.

Дякую за увагу. Дякую, Андрію Анатолійовичу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Вікторе.

Я хотів би надати слово, заключне слово, ми підводимо рисочку, у нас адвокат, регіональний представник Молодіжного комітету NextGen, я так розумію, що якогось університету (да?) в Луганській області. Він нерозшифрований тут, зашифрованими буквами. Я думаю, що Національного аграрного. Да?

СІБЛЄВ М. З Луганської області регіональний представник Молодіжного комітету.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Будь ласка, пане Максиме.

СІБЛЄВ М. Я через брак часу дуже коротко виступлю тезово.

ГОЛОВУЮЧИЙ. У нас в зв'язку з цим ви вже помітили, коли іде Верховна Рада, там іде сигнал, а потім переривається, тому що, якщо б отак всі хотіли, розумієте, да, тому вибачайте, в нас немає тут перемикача, але все ж таки на свідомість ми розраховуємо. Будь ласка.

СІБЛЄВ М. Добре.

Я хотів би окреслити певні проблеми саме адаптації молоді, яка переїжджає до України з тимчасово окупованих територій, яка виїжджає з тимчасово окупованих територій і приїжджає через Європу в Україну. В першу чергу ці молоді люди не мають документів, які можуть підтвердити їх освіту, їх професійний стаж, і в них немає паперових документів, і фактично держава вирішила це питання на рівні Кабінету Міністрів України в частині тільки їх освітніх документів. Тобто вони можуть визнати документи про освіту, які видані окупаційними органами влади, але саме це не вирішує питання профдопуску. При тому порядок Кабінету Міністрів про визнання

результатів навчання не дає можливість визнати результати навчання людини за спеціальністю «Право» та «Міжнародне право», що також негативно впливає на людей, які планують переїздити в Україну.

Цифрова верифікація цих документів, вона у нас існує на рівні певних відомств і міністерств. Є у нас реєстр кваліфікації для медиків, є цифрова система МПР в медицині, але немає певного балансу і механізму, де молода людина, яка приїжджає з тимчасово окупованих територій, могла б підтвердити цифровий профіль фахівця і надати такий цифровий профіль свій або відповідним роботодавцям, або грантовим організаціям. У зв'язку з цим нами пропонується затвердити міжвідомчий порядок підтвердження професійного шляху особи, яка виїхала з тимчасово окупованих територій, кваліфікації, щоб категорія, стаж підтверджувались не лише архівними довідками чи наявністю документів про освіту, а й певною комбінацією джерел. І паралельно вилучити спеціальності «Право» та «Міжнародне право» з переліку виключень Постанови 871 Кабінету Міністрів і змінити цей бар'єр на прозору процедуру іспиту.

У мене все.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Максиме.

Колеги, ми закінчили зараз процедуру виступів. Всі, хто бажав виступити, вони виступили. Всі, хто записався, теж. В онлайні там декого ми не знайшли, але це, я думаю, наступного разу ми виправимо.

Я хотів би сказати, що всі ваші зауваження і пропозиції, які ви надавали під час виступів, ну, по-перше, я сам тут їх помічав, у нас секретаріат працює. Керівник секретаріату Володимир Товстенко, він зараз безпосередньо, я от йому надаю доручення щодо внесення в проєкт рекомендацій тих зауважень або пропозицій, які були, ну скажемо, які ми не врахували, але на 80-90 відсотків все, що ви казали, воно все тут в рекомендаціях є, всі пропозиції,

тому що ми перед тим, як писати ці рекомендації, практика така є, скажемо, у комітету, у секретаріату нашого комітету.

Ми звичайно ж дивимось всі ваші пропозиції, які ви надіслали до нас в режимі письмовому. І аналізуючи цю інформацію, ми вже готуємо рекомендації. Я думаю, що вони у вас є, ви їх дивитесь, так? І подивіться, що такі вони серйозні, потужні. І ви бачите, що в цих рекомендаціях ми, як завжди, рекомендуємо Кабінету Міністрів України спочатку, і там ідуть до Кабінету Міністрів рекомендації, потім ідуть рекомендації до Міністерства освіти і науки, Міністерства оборони, Міністерства молоді і спорту, Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності, також Міністерства охорони, Національної ради з питань молоді, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування в установленому порядку у межах своїх повноважень. Тобто те, про що ви теж говорили у своїх виступах, щоб були задіяні ці наші законодавчо встановлені можливості, якими сьогодні наділений комітет Верховної Ради України профільний, ми все це, як завжди, використовуємо при підготовці цих рекомендацій.

Колеги, на найближчому комітеті ці рекомендації, і ще ми туди долучимо все, що ви сказали і що не потрапило сюди, ми їх розглянемо і затвердимо згідно із Законом про комітети. І тоді вони будуть... І направимо від комітету в Кабінет Міністрів України на ім'я Прем'єра, а вже від Прем'єр-міністра там будуть розписані всі завдання міністерствам і відомствам.

Колеги, якщо немає більше у вас пропозицій і зауважень, то я хотів би сказати, що дуже важлива тема наших сьогоднішніх слухань. Все ж таки ми повинні сказати, що молодь у нас, українська молодь наша, тим більше за період війни і повномасштабного вторгнення, яка сьогодні приймає участь у захисті країни, безпосередньо у захисті країни і у волонтерській діяльності і у всіх інших процесах, які сприяють обороноздатності нашої країни і, до речі, про що нам розповідав представник Міністерства оборони, що стосується національного спротиву.

Тому відзначаємо, що ми повинні постійно приділяти молоді увагу і все, що від нас залежить, ми все будемо робити. Там тільки єдине: треба визначитись, ви казали, що 18-25 – це дуже активна молодь чи дуже молода молодь? Ну, мається на увазі, що тоді після 25-ти іде у вас вже? Зріла молодь? Чому мене це питання так цікавить? Тому що коли ми прийшли в це скликання, скажемо так, поки що я можу сказати, 6-7 років тому, а, не дай боже, скажу 10, то дуже велика більшість наших колег, вони називали нас з трибуни і всюди «люди поважного віку». Тому я вже розумію свою позицію, а тут треба чіткі грані. Ну вона так, поважного віку, тому що зробимо із усіх якби всіх. Це я так для розрядки. Але все ж таки ці критерії повинні чітко розуміти ми, де там молодь, а де ще не зовсім молодь.

Я розумію, ті, взяв зброю, склав присягу, то складно сказати, що вони сьогодні молодь.

Я хотів би подякувати, Матвію Вікторовичу, вам, тому що, незважаючи на графік стислий, я знаю, у вас який, і вам, пані Олено, за те, що ви біля нас і всі ці з нами години провели і послухали. А це дуже важливо для нас і тих, хто був в онлайні. Там дуже багато людей, представники всіх регіонів, вони були присутні. Я всім передаю вітання від членів комітету тут присутніх.

Дякую вам всім, хто присутній був тут. І завжди знайте, що ми, хоч нас тут зараз не так багато, представників комітету, взагалі у нас комітет не дуже великий, але дуже потужний. Потужний в плані вироблення ідей політичних, законодавчих і в основному правильних. Тому що у нас дуже багато тих, хто, знаєте, як кажуть, щось роблять, а воно все не туди. Таких теж вистачає. Тому дякую вам ще раз, що поспілкувалися, подивилися. А взагалі-то, ми обмінялися з вами не тільки якимось досвідом, ми ще обмінялися з вами енергією, обмінялися з вами емоціями і від того будемо ще сильніше. Бережіть себе.

І слава Україні!

ГОЛОСИ ІЗ ЗАЛУ. Героям слава!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.